

ZNIČENÉ KOSTELY SEVERNÍCH ČECH 1945–1989

VERNICHTETE KIRCHEN NORDBÖHMENS 1945-1989

NA VÝSTAVĚ SPOLUPRACOVALI:

SPOLEČNOST PRO OBNOVU PAMÁTEK ÚŠTĚCKA
BISKUPSTVÍ LITOMĚŘICKÉ

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY JANA EVANGELISTY PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY

FREUDESKREIS FULDA-LEITMERITZ

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV ÚSTŘEDNÍ PRACOVIŠTĚ

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ V ÚSTÍ NAD LABEM

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ V LIBERCI

SPOLEČNOST PRO VÝZKUM DŘEVĚNÝCH KOSTELŮ A ZVONIC

OBLASTNÍ MUZEUM V CHOMUTOVĚ

REGIONÁLNÍ MUZEUM V TEPLICÍCH

OBLASTNÍ MUZEUM V MOSTĚ

OBLASTNÍ MUZEUM V LITOMĚŘICÍCH

OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV LITOMĚŘICE

KRÁTKÝ FILM PRAHA A.S.

ZÁŠTITU NAD VÝSTAVOU PŘIJALI:

MONS. DOMINIK DUKA OP, ARCIBISKUP PRAŽSKÝ

MUDR. JIŘÍ BESSER, MINISTR KULTURY ČR

PARTNEŘI VÝSTAVY:

MINISTERSTVO KULTURY ČR

ČESKO-NĚMECKÝ FOND BUDOUCNOSTI

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY

ÚSTECKÝ KRAJ

MĚSTO ÚŠTĚK

MAS ČESKÉ STŘEDOHŘÍ

TONDACH ČESKÁ REPUBLIKA S.R.O.

STAVEBNÍ FIRMA HLAVÁČEK LITOMĚŘICE

Člověk a krajina. Člověk a Bůh. Slovo.

A Slovo se stalo tělem...

Člověk a Chrám. Slovo.

Otče náš, jenž jsi na nebesích...

Vater unser im Himmel...

Člověk. Krajina. Slovo. Chrám.

Století, které prolétlo lidskými osudy, století dvacáté, poznamenalo ve své šílené překotnosti také krajinu severních Čech. Krajinu přírodních krás i tvrdosti. Krajinu lidského umu i nastokrát živěné nenávisti. Nechceme vám tentokrát vyprávět příběhy těch živých – odešlých, přicházejících, zůstávících či pozůstalých. Chceme vyprávět příběhy míst, a to míst jedinečných, posvěcených. Míst v jedné chvíli nabitých slovy modliteb, ať již v chorálu nebo v šepotu. Míst v následné chvíli opuštěných. Opuštěných, ale již nikdy ne prázdných.

Osudy chrámů, kostelů, kaplí i kapliček severních Čech nejsou místními zastaveními času, jsou připomenutím něčeho obecného. Neboť krajina nezapomíná. Paměť a její slabost jsou výstavnou vlastností člověka. Zničené kostely severních Čech jsou tak obžalobou i vykřičníkem naší vlastní paměti. Ne zmizel, ale zničené. Rukou konkrétního člověka, žádným anonymním minutím času.

Budeme vám vyprávět příběhy. Příběhy spojené s konkrétními lidmi, osudy, rozhodnutími. Příběhy období po roce 1948, kdy komunistická diktatura zničila stovky a stovky kostelů.

A půjde o příběhy kostelů uzamčených do podmínek hraničního pásma, stejně jako příběhy posvěcených míst uvnitř vojenského prostoru Ralsko. Nahlédneme do osudů oltářů zaplavaných stoupající hladinou velkých přehrad Nechanice a Přisečnice, zastavíme se u desítek zbořených portálů ve jménu těžby a energie hnědouhelného revíru. A nakonec dojdeme i ke zcela konkrétní zlovůli církevních tajemníků, na jejichž psacích strojích proklepávala tmavá páska ortely zmizení pro kostely Verneřicka, Lounska a dalších míst. Náš příběh končíme rokem 1989, ale otázky zůstávají. Jak moc se za poslední dvě desetiletí let situace změnila? Kdo zapomíná a kdo se vrací k paměti?

Mensch und Landschaft. Mensch und Gott. Wort.

Und das Wort wurde zum Leib...

Mensch und Kirche. Wort.

Vater Unser im Himmel...

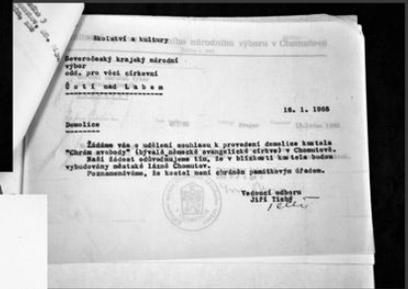
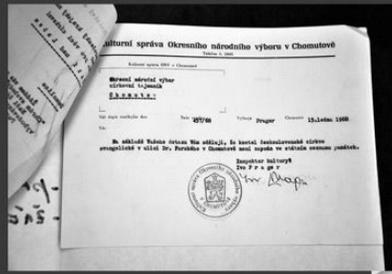
Otče náš, jenž jsi na nebesích...

Mensch. Landschaft. Wort. Kirche.

Ein Jahrhundert, das die menschliche Schicksale durchleuchte - das 20. Jahrhundert, hatte in seiner wahnwitzigen Überstürzung starken Einfluss auch auf die Landschaft Nordböhmens. Eine Landschaft der natürlichen Schönheiten, aber auch eine Landschaft der Härte. Eine Landschaft des menschlichen Könnens wie auch des hundertfach genährten Hasses. Wir wollen diesmal nicht die Geschichten der Lebenden erzählen - der weggegangenen, angekommenen, geliebten und hinterbliebenen. Wir wollen die Geschichten der Orte erzählen, und der einzigartigen, der geweihten Orte. Der Orte, die gerade noch erfüllt waren von Gebeten, gleich ob im Choral oder im Geflüster. Der Orte, die im nächsten Augenblick verlassen waren. Menschenleer, aber für immer voller Spiritualität. Die Schicksale der Dome, Kirchen und Kapellen Nordböhmens sind kein lokales Stehenbleiben der Zeit - sie machen auf das Allgemeine aufmerksam. Denn die Landschaft vergisst nicht. Das Gedächtnis und seine Schwäche sind ureigene Eigenschaften des Menschen. Die vernichteten Kirchen Nordböhmens stellen so eine Anklage wie auch ein Ausrufzeichen unseres Gedächtnisses dar. Nicht verschwunden, sondern vernichtet. Von einer konkreten menschlichen Hand, nicht von einem anonymen Vorbeigehen der Zeit.

Wir werden Ihnen Geschichten erzählen. Geschichten, die sich mit konkreten Menschen, Schicksalen und Entscheidungen verbinden. Geschichten aus der Zeit nach 1948, als die kommunistische Diktatur hunderte von Kirchen vernichtete.

Es geht um die Geschichten von Kirchen, die in den Bedingungen einer Grenzzone eingeschlossen waren, als auch um die Geschichten von geweihten Orten inmitten des Truppenübungsplatzes Ralsko (Rollberg). Wir nehmen Einblick in die Schicksale der Altäre, die durch das Wasser der großen Stauseen Nechanice und Přisečnice überflutet wurden, wir bleiben stehen bei den vielen im Namen des Bergbaus und der Braunkohlenenergie zerstörten Kirchenportalen. Und schließlich kommen wir auch zu der ganz konkreten Böswilligkeit der Kirchensekretäre, auf deren Schreibmaschinen in dunklem Farbband die Entscheidung über das Verschwinden der Kirchen um Verneřice (Wernstadt), Louny (Laun) und an anderen Orten gehämmert wurde. Unsere Geschichte endet im Jahr 1989, aber die Fragen bleiben. Hat sich die Situation in letzten zwanzig Jahren verbessert? Wer vergisst und wer kehrt zum Gedächtnis zurück?

Chomutov - evangelický kostel 1972

Most - Zahražany - kostel po demolici - 1966

Jirkov - kostel sv. Anny

Zničené kostely severních Čech představují téměř polovinu zničených kostelů v celém Československu. Jedná se tak jednoznačně o zcela mimořádné téma likvidace sakrálních památek v letech 1945–1989. V centru našeho zájmu stojí území někdejšího Severočeského kraje (plus okres Semily), což dnes představuje území krajů Libereckého a Ústeckého. Hovoříme celkem o 116 zničených církevních stavbách kostelního charakteru. Z toho připadá na Ústecký kraj 104 staveb, zatímco na Liberecký jen 12. V procesu ničení můžeme rozlišit několik základních etap. Jakkoliv vnímáme z hlediska proticírkevního postupu nejostřejší 50. léta 20. století, proces fyzické likvidace kostelů se týká povětšinou období od poloviny 60. let výše. Obecně lze konstatovat, že velká část z nich ztratila svoji roli bezprostředně po odsunu německého obyvatelstva a církvi se jen těžko dařilo udržovat je v dobrém stavu. O to jednodušší pak pro komunistický režim bylo jejich zničení po dlouhých desetiletích chátrání.

Tematicky lze proces ničení církevních památek rozdělit do několika okruhů. Obrovskou skupinou jsou nevyužívané kostely, které nechal režim nejdříve zchátrat, aby se po polovině 70. let pustil do jejich boření, a to právě s argumentem jejich nevyužitelnosti. To je bezprecedentní případ likvidace sedmi z osmi kostelů Verneřické plošiny, včetně významného poutního kostela Nejsvětější Trojice. Podobně měla dopadnout řada kostelů lounského okresu, přičemž některé z nich zachránila pouze společenská změna v roce 1989. Dalším okruhem jsou kostely zmizelé v důsledku režimu hraničního pásma či vojenského prostoru Ralsko. Hned několik cenných staveb pak padlo za oběť budování nehraničnické nádrže v 60. letech a přisečnické v dalším desetiletí. Samostatnou smutnou kapitolou je osud církevních staveb zničených povrchovou těžbou uhlí. Nic na tom nemění ani spektakulární posun mosteckého kostela, který byl ve své době také významně propagandisticky využit. Při započtení kaplí, kaplíček a dalších sakrálních objektů dojdeme k počtu 575 zničených staveb (536 v Ústeckém, 39 v Libereckém kraji). S nimi zmizelo jak jejich vybavení, tak především paměť místa. Zvláště v oblasti těžby a ve vojenských a hraničních prostorech zanikla i všechna města a vesnice a odtěžena byla i historická krajina.

Tabulka:

Typ	Ústecký 38 - 45	Ústecký 45 - 89	Liberec 38 - 45	Liberec 45 - 89	celkem
kostely	1	104	0	12	117
kaple a kapličky	0	411	0	25	436
kláštery	0	4	0	0	4
synagogy	9	12	3	0	24
židovské hřbitovy	7	5	1	2	15
celkem	17	536	4	39	596

Die vernichteten Kirchen Nordböhmens stellen fast die Hälfte der vernichteten Kirchen in der ganzen Tschechoslowakei dar. Es handelt sich also fraglos um ein ganz außergewöhnliches Kapitel innerhalb der Liquidation der sakralen Denkmäler zwischen den Jahren 1945-1989. Im Mittelpunkt unseres Interesses befindet sich das Gebiet des ehemaligen Nordböhmisches Kreises (inklusive Bezirk Semily), dem heute das Gebiet der Regionen Liberec (Reichenberg) und Ústí nad Labem (Aussig) entspricht. Man spricht im ganzen von 116 vernichteten Kirchenbauten, wovon auf die Region Ústí 104 und auf die Region Liberec nur 12 entfallen. Im Prozess der Vernichtung kann man mehrere Phasen unterscheiden. Während das schärfste antikirchliche Vorgehen in den 50er Jahren zu beobachten ist, betrifft der Prozess der physischen Liquidierung der Kirchen überwiegend den Zeitraum ab der Mitte der 60er Jahren. Im Allgemeinen kann man feststellen, dass ein großer Teil der Kirchenbauten ihre Rolle unmittelbar nach der Aussiedlung der deutschen Bevölkerung verlor und es der Kirche als Institution große Schwierigkeiten bereitete, diese Bauten im guten Zustand zu halten. Um so einfacher wurde dann für das kommunistische Regime nach langen Jahrzehnten der Verwahrlosung der Abriss der Bauten.

Thematisch kann man den Vernichtungsprozess der Kirchendenkmäler in mehrere Bereiche gliedern. Eine große Gruppe bilden die unbenutzten Kirchen, die das Regime zunächst verfallen ließ, um nach der Mitte der 70er Jahren ihren Abriss in Angriff zu nehmen, und das gerade unter Hinweis auf die fehlende Nutzung der Kirchen. Das ist der präzedenzlose Fall bei der Liquidierung von sieben der acht Kirchen des Verneřice-Plateaus, eingeschlossen die bedeutende Wallfahrtskirche zur Allerheiligsten Dreifaltigkeit. Ein ähnliches Schicksal war für eine Reihe von Kirchen im Bezirk Louny vorgesehen, wobei einige von ihnen nur dank der Wende im Jahre 1989 gerettet wurden. Eine weitere Gruppe bilden die Kirchen, die dem Regime der Grenzzone oder des Militärsperbezirkes Ralsko zum Opfer fielen. Einige wertvolle Bauten mussten dem Bau des Nehranice-Stausees (Negrantz) in den 60er Jahren und des Přisečnické-Stausees (Pressnitz) in den 70er Jahren weichen. Ein selbständiges trauriges Kapitel bildet das Schicksal der Kirchenbauten, die wegen dem Kohlentagebau vernichtet wurden. Nichts daran ändert die spektakuläre Verschiebung der Kirche in Most (Brüx), die zu ihrer Zeit auch beträchtlich propagandistisch ausgenutzt wurde. Größere und kleinere Kapellen und auch andere sakrale Objekte eingerechnet, kommt man zur Gesamtzahl von 575 vernichteten Bauten (536 in der Region Ústí nad Labem und 39 in der Region Liberec). Mit ihnen verschwand ihre Ausstattung, aber vor allem auch das Gedächtnis der Landschaft. Besonders auf dem Gebiet des Tagebaus und in den militärischen Sperrbezirken und den Grenzzonen gingen auch die Städte und Dörfer zugrunde und vernichtet wurde auch die historische Landschaft.

Tabelle:

Typus	Ústí 38 - 45	Ústí 45 - 89	Liberec 38 - 45	Liberec 45 - 89	insgesamt
Kirchen	1	104	0	12	117
Kapellen	0	411	0	25	436
Kloster	0	4	0	0	4
Synagogen	9	12	3	0	24
Jüdische Friedhöfe	7	5	1	2	15
insgesamt	17	536	4	39	596

Vojenský výcvikový prostor Ralsko

V roce 1946 rozhodla československá vláda zříditi na území v okolí Kuřívod, jižně od Mimoňe, z něhož bylo právě vysídleno většinové německé obyvatelstvo, vojenský výcvikový prostor. Nešlo o věc zcela novou – vojáci se v řídké obydleném lesnatém kraji cvičili už v dobách rakouského mocnářství a základy rozsáhlého polygonu, včetně polních letišť, vybudoval za 2. světové války Wehrmacht (cvičili se zde např. příslušníci Afrika-Korpsu).

„Vojenský výcvikový tábor Bezděz“, jak zněl zpočátku jeho oficiální název (od července 1950 Vojenský újezd Ralsko) zabíral území celkem 22 obcí, z nichž bylo do konce 40. let vystěhováno zbylé civilní obyvatelstvo. Již roku 1947 zde byly položeny např. základy elitního výsadkového vojska, v roce 1948 pod vedením českých instruktorů probíhal tajný výcvik izraelských vojáků. V následujících více než čtyřech desetiletích bylo Ralsko pro většinu civilního obyvatelstva zcela nepřístupné. První polovinu z této doby jej využívala Československá lidová armáda, kterou po 21. srpnu 1968 vystřídali sovětské okupanti.

Poslední vojáci okupační armády Ralsko opustili až koncem května 1991. Teprve pak se zničená země mohla začít pomalu otevírat svému okolí. Během poválečného půlstoletí odtud zmizely kaple, kostely, samoty, vesnice i lidé...

Gablonz bei Niemes

Sommerfrühe Gablonz bei Niemes

Truppenübungsplatz Ralsko

Im Jahre 1946 entschied die tschechoslowakische Regierung, auf dem Gebiet um Kuřívody (Hühnerwasser) bei Mimoň (Niemes), von wo die deutsche Mehrheitsbevölkerung kurz zuvor ausgesiedelt worden war, einen Truppenübungsplatz einzurichten. Diese Nutzung war nicht neu – Soldaten wurden in dem waldreichen, dünn besiedelten Gebiet bereits zu Zeiten der Österreichischen Monarchie ausgebildet und die weitläufigen Polygonanlagen inklusive der Flugfelder hatte während des 2. Weltkriegs die Wehrmacht errichtet (hier wurden zum Beispiel die Soldaten des deutschen Afrika-Korps auf den Einsatz vorbereitet).

Das „Militärausbildungslager Bezděz“ (Bösig), wie anfangs die offizielle Bezeichnung lautete (seit Juli 1950 Truppenübungsplatz Ralsko) umfasste insgesamt 22 Dörfer, aus denen bis Ende der 40er Jahre die Reste der Zivilbevölkerung ausgesiedelt wurden. Unter anderem wurden in Ralsko bereits 1947 die Grundlagen für die Elite-Fallschirmtruppen gelegt, 1948 verlief hier unter der Führung tschechischer Instruktoren die geheime Ausbildung von israelischen Soldaten. In den folgenden mehr als 40 Jahren blieb Ralsko für die Zivilbevölkerung praktisch völlig unzugänglich. In den ersten zwei Jahrzehnten wurde das Gebiet von der Tschechoslowakischen Volksarmee genutzt; abgelöst wurde sie nach dem 21. August 1968 von den sowjetischen Besatzern. Die letzten Soldaten der Besatzungsarmee verließen Ralsko erst Ende Mai 1991. Erst danach konnte sich das zerstörte Land langsam seiner Umgebung öffnen. In den fünfzig Jahren nach Kriegsende verlor das Gebiet seine Kapellen, Kirchen, Gehöfte, Dörfer und nicht zuletzt auch die Menschen, die hier ihre Heimat hatten.

Kostely Ralska

Většina okolností, za nichž přestaly existovat sakrální památky ve výcvikovém prostoru Ralsko je, a zřejmě už navždy zůstane, zahalena tajemstvím. Pro armádu měly hodnotu nanejvýš jako pozorovatelný nebo cvičný cíle dělostřelecké palby...

Kirchen in Ralsko

Der Umstände, unter denen die sakralen Denkmäler auf dem Truppenübungsplatz Ralsko vom Erdboden verschwanden, sind größtenteils von einem Schleier des Geheimnisses verhüllt, der sich wohl auch in Zukunft nicht mehr beiseite ziehen lässt. Für die Armee hatten die Bauten höchstens als Beobachtungsstand oder als Ziel für Geschützfeuer einen Wert.

Svébořice

Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie

Kostel zmiňován jako farní již ve 14. století, přestavěn, resp. znovu vystavěn roku 1680. Matriky vedeny od roku 1628. Svébořice byly zcela německou obcí (počátkem 20. století zde nežil ani jeden Čech a v roce 1930 se jejich počet pohyboval okolo 2 %). Po vysídlení sudetských Němců již obec nebyla znovu osídlena a stala se součástí vojenského výcvikového prostoru Ralsko. Také zde nemáme o konkrétním datu zničení kostela žádnou konkrétní správu – podle některých pramenů se tak stalo již v roce 1948, avšak je pravděpodobné, že k tomu došlo až později. Z obce zbylo do dnešních dnů jen několik do skály vytesaných sklepů a zdevastované objekty vystavěné sovětskou armádou...

Svébořice (Schwabitz)

Pfarrkirche Jungfrau Maria Himmelfahrt

Die Pfarrkirche wurde bereits im 14. Jahrhundert erwähnt, umgebaut, respektive wiedererrichtet 1680. Kirchenbücher geführt seit 1628. Schwabitz war ein rein deutsches Dorf (Anfang des 20. Jahrhunderts lebte hier gar kein Tscheche und 1930 lag ihr Anteil bei 2 Prozent). Nach der Aussiedlung der Sudetendeutschen wurde die Gemeinde nicht wieder besiedelt; das Dorf wurde Teil des Truppenübungsplatzes Ralsko. Auch hier gibt es keine konkrete Angabe über das Datum der Vernichtung der Kirche – nach einigen Quellen kam es dazu bereits 1948, ein späterer Zeitpunkt scheint jedoch wahrscheinlicher. In dem Dorf sind nur noch einige Felsenkeller sowie zerstörte sowjetischen Armeebauten erhalten...

Jablonec u Mimoně

Farní kostel Narození Panny Marie

O kostele je první zmínka z roku 1356, v letech 1725–1733 byl vystavěn znovu hraběnkou Marií z Valdštejnu. Jako farní obnoven v roce 1849, matriky vedeny od roku 1735. Po odsunu sudetoněmeckého obyvatelstva v létě 1946 žilo v obci 131 obyvatel (v roce 1930 to bylo celkem 437). Většina z nich odešla v průběhu roku 1947 – k 1. květnu 1948 již byly v obci trvale obydleny jen tři domy. Ke zbourání kostela se nedochovala žádná dokumentace – snad právě proto se až do dnešních dnů dochovala pověst, že v jeho sklepení StB fyzicky likvidovala nepohodlné kněze... Kostel přestal existovat zřejmě v 60. letech, ještě před příchodem sovětských okupantů, poté, co se stal terčem dělostřelctva ČSLA.

Jablonec u Mimoně (Gablonz bei Niemes)

Pfarrkirche Jungfrau Maria Geburt

Erste Erwähnung aus dem Jahre 1356, in den Jahren 1725–1733 von der Gräfin Maria von Waldstein wiedererrichtet. Als Pfarrkirche 1849 erneuert, Kirchenbücher seit 1735 geführt. Nach der Aussiedlung der sudetendeutschen Bevölkerung im Sommer 1946 zählte das Dorf noch 131 Bewohner (im Jahre 1930 waren es insgesamt 437). Die meisten Einwohner verließen das Dorf im Laufe des Jahres 1947 – zum 1. Mai 1948 waren nur noch drei Häuser dauerhaft bewohnt. Zu dem Abbruch der Kirche sind keine Dokumente überliefert – vielleicht aus diesem Grunde wird bis heute die Sage überliefert, dass in der Krypta der Kirche die Staatssicherheit unbequeme Geistliche liquidiert habe... Die Kirche wurde offensichtlich in den 60er Jahren noch vor der Ankunft der sowjetischen Besatzer zerstört, als sie der Artillerie der Tschechoslowakischen Volksarmee als Ziel diente.

Hranice jako fenomén

Vycestovat do zahraničí, a to včetně spřátelených zemí, bylo pro většinu občanů Československa po komunistickém převratu ne-li přímo nemožné, pak alespoň velmi těžké. Možnost legálního vystěhování až na výjimky téměř neexistovala. Několik let po únoru 1948 zbýval jediný, značně riskantní způsob – ilegální přechod přes „zelenou hranici“. Příslušníci Pohraniční stráže, k 1. lednu 1949 zřízené ozbrojené složky Ministerstva vnitra, byli totiž oprávněni proti uprchlíkům použít nejen vycvičené psy, ale i střelné zbraně. Pokus přejít „Železnou oponu“ tak v průběhu desetiletí stál život několika set našich spoluobčanů.

„Bezpečnostní opatření“ na hranicích s americkým okupačním pásmem Německa, resp. Spolkovou republikou Německo, a s Rakouskem se zpřísňovaly prakticky hned po komunistickém převratu. Jedním z nich bylo také vytvoření několik (místy i několik desítek) kilometrů širokého „hraničního pásma“, ze kterého byla násilím vystěhována naprostá většina civilního obyvatelstva a do nějž byl z vnitrozemí přístup možný jen na základě zvláštních propustek. Poměrně málo známou skutečností je, že takové pásmo existovalo od října 1950 i v severních Čechách na hranicích se „spřátelenou“ Německou demokratickou republikou. Důvodem k jeho zřízení byly stále se množící útoky čs. občanů přes NDR do Západního Berlína. Ani to však uprchlíky nedonutilo k opuštění této cesty – v říjnu 1953 ji např. k odchodu na Západ využili bratři Mašinové a jejich přátelé. Hraniční pásmo na východoněmeckých hranicích bylo sice zrušeno v roce 1959, avšak až do jara 1966 zde fungovala (od postavení Berlínského zdi v srpnu 1961 již zcela zbytečně) zpřísňená „vojvůdková ochrana státních hranic“. Tak jako na jiných místech napáchalo zřízení zakázaného pásma i na severu a severozápadě Čech nevyčísitelné škody.

Fukov

Fukov (Fugau)

Farní kostel sv. Václava

Kostel postaven v roce 1788. Stavba dokládající výsoce tradicionalistické místní řešení, proměněna přístavbou neogotické západní věže, která ze stavby vytvořila výraznější dominantu. Farnost od roku 1853. Matriky vedeny od roku 1787.

Obec Fukov byla do jisté míry kuriozitou – nacházela se v úzkém, asi dva kilometry dlouhém a místy jen několik set metrů širokém „výběžku ze Šluknovského výběžku“, zaklíněném ze tří stran do saského území. Byla zároveň nejsevernější obcí Čech.

Současně s povýšením lokality na farnost v polovině 19. století byl v obci založen první betlémský spolek v Evropě. Fukovským farářem se v té době stal významný botanik Karl Wenzel.

Šlo samozřejmě o většinově německou obec, v níž před válkou žilo asi 10 % Čechů. Příznačně právě zde vstoupil počátkem října 1938 na území „Sudet“ Adolf Hitler. Posledním fukovským farářem, jenž mohl tuto funkci vykonávat, byl Karl Mimberg, rodák z německého Dortmundu, který po válce nebyl odsunut. V roce 1950 se nedosídlená obec ocitla v hraničním pásmu. Do poloviny 50. let z ní byli vystěhováni zbylí obyvatelé. Existoval dokonce plán, podle kterého mělo být území Fukova v roce 1956 postoupeno NDR výměnou za jiné. Zřejmě z důvodu „nevhodnosti“ předat jakékoliv české území německému státu, byl spřátelenému, však nebyl realizován. Poslední dva v obci stojící objekty – bývalá škola a kostel – byly odstřeleny 23. září 1960. Na místě, na němž kostel stával, je od roku 2000 vztyčen dřevěný kříž.

Die Grenze als Phänomen

Die Reise ins Ausland - und dies einschließlich der verbündeten Länder - war für die meisten tschechoslowakischen Bürger nach dem kommunistischen Putsch 1948 wenn nicht unmöglich, so doch mindestens sehr schwierig. Die Möglichkeit einer legalen Auswanderung gab es, von Ausnahmen abgesehen, praktisch nicht.

In den Jahren nach dem Februar 1948 blieb ein einziger Weg – ein illegaler Übergang über die so genannte „Grüne Grenze“, der sehr riskant war. Die Angehörigen der bewaffneten Grenztruppe, die zum 1. Januar 1949 als Bestandteil des Innenministeriums errichtet worden war, waren nämlich berechtigt, gegen die Flüchtlinge nicht nur abgerichtete Hunde, sondern auch Schusswaffen einzusetzen. Der Versuch den „Eisernen Vorhang“ zu übertreten, kostete im Laufe der Jahrzehnte einigen hundert tschechoslowakischen Bürgern das Leben. Die „Sicherheitsmaßnahmen“ an der Grenze zum amerikanischen Sektor in Deutschland, bzw. zur Bundesrepublik Deutschland und zu Österreich wurden praktisch unmittelbar nach dem kommunistischen Umbruch strenger. Dazu gehörte auch die Errichtung eines mehrere Kilometer breiten Grenzstreifens, aus dem die überwiegende Mehrheit der Zivilbevölkerung ausgesiedelt wurde und in den der Zugang nur mit speziellen Durchlassscheinen möglich war. Relativ wenig bekannt ist die Tatsache, dass sich eine solche Grenzzone seit Oktober 1950 auch in Nordböhmen an der Grenze mit der „befreudeten“ Deutschen Demokratischen Republik befand. Der Grund für ihre Errichtung war die Zunahme von Fällen, in denen tschechoslowakische Bürger durch die DDR nach West-Berlin geflohen waren. Auch die Grenzzone konnte aber die Flüchtlinge nicht davon abhalten, diesen Weg zu nutzen – im Oktober 1953 flohen auf diese Weise die Brüder Mašin und ihre Gefährten. Die Grenzzone an der ostdeutschen Grenze wurde 1959 wieder aufgehoben, bis zum Frühjahr 1966 war hier aber eine (seit dem Bau der Berliner Mauer im August 1961 völlig sinnlose) verschärfte „Militärgrenztruppe“ eingerichtet. Genauso wie in anderen Regionen verursachte die Errichtung der verbotenen Grenzzone auch in Nordböhmen unbezifferbare Schäden.

Fukov (Fugau)

Pfarrkirche St. Wenzel

Kirche erbaut 1788. Der Bau zeigt eine traditionalistische Konzeption, abgewandelt durch den Anbau des neugotischen Westturms, der aus dem Gebäude eine kräftigere Dominante machte. Pfarrbezirk seit 1853. Kirchenbücher geführt seit 1787.

Das Dorf Fukov war gewissermaßen eine Kuriosität – es befand sich in einem engen, etwa zwei Kilometer langen und stellenweise nur einige hundert Meter breiten „Ausläufer eines Ausläufers“, der von drei Seiten von sächsischem Gebiet umschlossen war. Fukov war gleichzeitig das nördlichste Dorf in Böhmen. Zeitgleich mit der Erhöhung der Ortes zu einem Pfarrbezirk in der Mitte des 19. Jahrhunderts wurde hier der erste Krippenverband in Europa gegründet. Zum Pfarrer von Fukov wurde zu dieser Zeit der bedeutende Botaniker Karl Wenzel. Es handelte sich natürlich um ein überwiegend deutsches Dorf. Vor dem Krieg lebten hier etwa zehn Prozent Tschechen. Bezeichnenderweise betrat Adolf Hitler Anfang Oktober 1938 gerade hier das „Sudetengebiet“.

Der letzte Pfarrer von Fukov, der diese Tätigkeit ausüben konnte, war Karl Mimberg, gebürtig aus Dortmund, der nach dem Krieg nicht ausgesiedelt wurde. Im Jahre 1950 geriet das nach der Aussiedlung weitgehend entvölkerte Dorf in die „Grenzzone“. Bis zur Mitte der 50er Jahren wurden die restlichen Bewohner ausgesiedelt. Es gab sogar Pläne, das Gebiet von Fukov 1956 der DDR im Austausch gegen ein anderes Gebiet abzutreten. Dieses Vorhaben wurde nicht realisiert – wahrscheinlich wegen einer gewissen „Unschicklichkeit“, einem – wenngleich befreudeten – deutschen Staat tschechisches Gebiet zu überlassen. Die letzten im Dorf stehenden Gebäude – die Schule und die Kirche – wurden am 23. September 1960 gesprengt. An der Stelle der Kirche befindet sich seit dem Jahr 2000 ein hölzernes Kreuz.

Větrov

Klíný

Fukov

Severočeská hnědouhelná pánev

Patrně nenajdeme u nás ani v cizině podobné místo, které by se ve 2. polovině 20. století stalo výmluvnějším symbolem úplně zničené země. Předpokladem pro tuto změnu bylo nerostné bohatství v podobě hnědého uhlí, kterému se dostalo největší pozornosti od 60. let 20. století. Soustavná důlní činnost zde probíhala sice již od 2. poloviny 19. století, avšak po roce 1948 došlo k radikálnímu zásahu do charakteru krajiny masivní povrchovou těžbou.

Na těžbu navázalo spuštění nových elektráren. V roce 1964 byly pak dodány první tuny uhlí do elektrárny Tušimice.

Zdejší nerostné bohatství vznikalo od období třetihor, převážně v období miocénu, kdy se příkopová propadlina plná jezer a močálů vyplňovala sedimenty. V době před 22 až 17 miliony let se zde nahromadila až 500 metrů silná vrstva jílu a písku a také organické hmoty, která se stala základem uhelných slojí dosahujících mocnosti 25–45 m. Potřeba energetického zajištění průmyslu pak byla důvodem pro bezohledný postup vůči krajině, včetně likvidace stovek historických sídel a cenných historických staveb. Celý ničivý proces doprovázely jen v omezené míře archeologické výzkumy či práce antropologů Národního muzea. Vystěhováním byli nájemníci farních budov, stěhovala se i část samotného mobiliáře kostelů a konventů. Mnoho však bylo nenávratně zničeno.

Nejnámějším příkladem je zánik jedinečného, neobyčejně dobře dochovaného královského města Most, dokládajícího ve vysoké kvalitě složitě proměny městské struktury od středověku po období první republiky. Zmizely nejen sakrální stavby, ale celé tehdejší historické jádro i předměstí. Situaci relativně zastiňoval jedinečný přesun mosteckého děkanského kostela v září roku 1975, kterému se dostalo celoevropské pozornosti. Nic to však neměnilo na likvidaci mnoha dalších sakrálních staveb – již jejich částečný výčet je dostatečně mrazivým konstatačním.

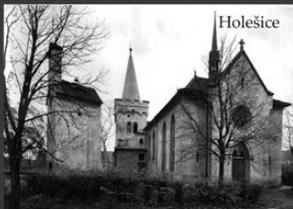
Pět kostelů přímo v Mostě, v tomto okrese dále například Tuchomyšl, Dolní Jiřetín, Holešice, Kopisty, Slatinice, Souš, Židovice, v okrese Teplice pak Jenišův Újezd, Liptice, v okrese Chomutov dále Bystřice, Kralupy u Chomutova, Krbice, Nové Sedlo nad Bilinou, Pruněřov, Račice. Co místo to stavba, osud, dějiny a někdejší život sakrálního místa. A to není zdaleka kompletní součet všech zničených sakrálních staveb postižených těžbou...

Nordböhmisches Braunkohlenbecken

Weder in Tschechien noch im Ausland dürfte leichthin eine Örtlichkeit zu finden sein, die in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts zu einem ähnlich beredeten Symbol einer völlig vernichteten Landschaft wurde. Voraussetzung für diesen Wandel waren die Braunkohle-Vorkommen, denen seit den 60er Jahren die größte Aufmerksamkeit zuteilwurde. Kohle wurde hier zwar schon seit der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts systematisch abgebaut, jedoch erst nach 1948 kam es durch massiven Tagebau zu einem radikalen Eingriff in den Charakter der Landschaft. Dem Abbau folgte die Inbetriebnahme neuer Kraftwerke. Im Jahre 1964 wurden die ersten Tonnen Kohle in das Kraftwerk in Tušimice (Tuschmitz) geliefert.

Die hiesigen Bodenschätze entstanden seit dem Zeitraum des Tertiärs, überwiegend zur Zeit des Miozäns, als Sedimente den Grabendurchbruch voller Seen und Moore anfüllten. In der Zeit vor 22 bis 17 Millionen Jahren häufte sich hier eine bis zu 500 Meter starke Schicht aus Ton- und Sand, aber auch aus organischen Stoffen an, was zur Grundlage der Kohlenflöze wurde, die eine Mächtigkeit von 25–45 Meter erreichten. Der Bedarf einer energetischen Sicherung der Industrie wurde dann zum Anlass für einen rücksichtslosen Vorgang der Landschaft gegenüber, die Liquidierung von Hunderten historischen Ansiedlungen und wertvollen historischen Bauwerken eingerechnet. Der ganze Vernichtungsprozess wurde nur im beschränkten Maße durch archeologische Forschungen oder durch die Arbeit der Anthropologen des Nationalmuseums begleitet. Umgesiedelt wurden die Bewohner von Pfarrgebäuden, umgesetzt wurde auch ein Teil des Mobiliars der Kirchen und der Konvente. Vieles wurde jedoch unwiederbringlich vernichtet. Das bekannteste Beispiel stellt der Untergang der einzigartigen, außergewöhnlich gut erhaltenen königlichen Stadt Most dar, die in einer hohen Qualität die komplizierten Umwandlungen der städtischen Struktur seit dem Mittelalter bis zur Zeit der Ersten Republik belegte. Nicht nur die sakralen Bauten verschwanden, sondern der ganze damalige historische Stadtkern wie auch die Vorstädte. Die Situation wurde durch die einzigartige Verschiebung der Dekankirche in Most im September 1975 kaschiert, die eine ganzeuropäische Aufmerksamkeit bekam. Es änderte jedoch nichts an der Vernichtung vieler anderer sakraler Bauwerke – schon ihre unvollständige Aufzählung schafft eine frostige Vorstellung der Fakten.

Fünf Kirchen in Most, in diesem Bezirk weiter noch Tuchomyšl (Schönfeld), Dolní Jiřetín (Niedergeorghenthal), Holešice (Holeschitz), Kopisty (Kopitz), Slatinice (Deutsch-Zlatnik), Souš (Tschausch), Židovice (Seidowitz), im Bezirk Teplice (Teplitz) weiter Jenišův Újezd (Lang Ujezd), Liptice (Liptitz), im Bezirk Chomutov (Komotau) weiter Bystřice (Wistritz), Kralupy bei Chomutov (Deutsch Kralupp), Krbice (Körbitz), Nové Sedlo nad Bilinou (Neudorf an der Biela), Pruněřov (Brunnersdorf), Račice (Retschitz). Zu jedem Ortsnamen gehört ein Bauwerk, ein Schicksal, eine Geschichte und ein ehemaliges Leben einer sakralen Stätte. Und das ist bei weitem kein komplettes Verzeichnis aller durch die Kohlenförderung vernichteten sakralen Bauwerke.

Holešice

Kopisty

Židovice

Minorité Most

Most a jeho zničené kostely

Farní kostel sv. Václava

Jednalo se o menší sakrální objekt náležející původně samostatné vsi měnící se později na předměstí. Původ kostela patří do počátku 13. století, ve století 15. byl goticky přestavěn. Později patřil ke Komendě křížovníků s červenou hvězdou. Přibližně kolem roku 1674 byl raně barokně přestavěn. V důsledku těžby bylo rozhodnuto o jeho odkoupení Severočeskými hnědouhelnými doly a likvidaci. Kupní smlouva byla uzavřena v roce 1978. Z demolovaných kostelů v Mostě byl zbořen jako poslední v roce 1983.

Litoměřické biskupství aktivně vstupovalo do celého procesu likvidace mosteckých kostelů, vedeno snahou o záchranu alespoň mobiliáře a dále snahou o důstojný nový prostor, i když ani zde nechyběla skepse, jak o tom svědčí jeho vyjádření z roku 1969: „Ústavní listina zaručuje svobodu vyznání a svobodu provádět náboženské úkony, k nimž patří i bohoslužby v důstojném objektu. Bylo by jistě hrubým porušením tohoto ústavou zaručeného práva, jestliže by se postupovalo tak, že by se prostě kostel, který stojí v cestě, zbořil, aniž by se kdo postaral o rovnocenný a slušný náhradní objekt.“

Die Stadt Most (Brüx) und ihre vernichteten Kirchen

Pfarrkirche des Hl. Wenzel

Es handelte sich um ein kleineres sakrales Objekt, das ursprünglich einem selbständigen Dorf zugehörte, welches später zu einer Vorstadt wurde. Der Ursprung der Kirche datiert sich in den Anfang des 13. Jahrhunderts, im 15. Jahrhundert wurde sie gotisch umgebaut. Später gehörte sie zur Kommende der Kreuzherren mit dem Roten Stern. Gegen 1674 wurde sie im Barockstil umgestaltet.

Infolge des Bergbaus wurde über ihren Ankauf durch die Nordböhmisches Braunkohlengruben und über ihre Liquidierung entschieden. Der Kaufvertrag wurde 1978 abgeschlossen. Von den vernichteten Kirchen in Most wurde sie als die letzte im Jahre 1983 zerstört.

Das leitmeritzer Bistum engagierte sich aktiv im ganzen Prozess der Liquidation der Kirchen in Most, geführt vom Bestreben, wenigstens die Mobiliare zu retten und zugleich neue Räumlichkeiten zu gewinnen, wenngleich auch hier der Zweifel nicht fehlte, was seine Äußerung von 1969 belegt: „Die Verfassungsurkunde garantiert die Glaubensfreiheit und die Freiheit der Religionsausübung, wozu auch die Gottesdienste in einem würdevollen Objekt gehören. Es wäre sicher eine grobe Verletzung dieses in der Verfassung garantierten Rechtes, wenn man so vorginge, dass man die Kirche, die im Weg steht, einfach zerstört, ohne um ein gleichwertiges und anständiges Ersatzobjekt zu sorgen.“

Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Kostel patřil ke kapucinskému klášteru, který vznikl v roce 1615. Kostel pocházel z roku 1627. Klášter byl zrušen v rámci likvidace řeholí v roce 1950 a konvent byl přebudován na byty.

V souvislosti s těžbou bylo rozhodnuto o jeho likvidaci. Dne 15. srpna 1965 se zde konala v rámci poutě poslední bohoslužba. Vnitřní inventář byl rozvezen do okolních kostelů. Od roku 1966 kostel vlastnily Báňské stavby a sloužil jako skladiště. Zbořen byl dle plánu již v roce 1968.

Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria

Die Kirche gehörte zu einem Kapuzinerkloster, das 1615 entstand. Die Kirche kam aus dem Jahre 1627. Das Kloster wurde im Rahmen der Liquidation der Orden im Jahre 1950 aufgehoben und der Konvent wurde zu Wohnungen umgebaut.

Im Zusammenhang mit dem Bergbau wurde der Abriss beschlossen. Am 15. August 1965 fand im Rahmen einer Wallfahrt das letzte Gottesdienst statt. Das Inventar wurde in die umliegende Kirchen verbracht. Seit 1966 gehörte die Kirche der Bergbau-Gesellschaft und diente als Lagerraum. Abgerissen wurde sie gemäß den Plänen schon im Jahre 1968.

Most a jeho zničené kostely

Pravoslavný, dříve piaristický kostel

Původní kostel Sedmi radostí Panny Marie v areálu kláštera magdalenitek vznikl zřejmě během 2. čtvrtiny 15. století. Do poloviny 18. století byl pozdně barokně přestavěn. V roce 1782 došlo ke zrušení kláštera a o rok později byly budovy předány piaristům. Ti odešli v roce 1872 a od té doby kostel chátral. Před druhou světovou válkou došlo k jeho převzetí městem Most a poté po roce 1948 Pravoslavnou církví. Již na konci 60. let 20. století byl zmíněn jeho špatný stav ohrožující bezpečnost. O rok později byl kostel odkoupen Koridorem Most v důsledku těžby a plánované demolic. Odstráněn byl v roce 1972. Zabilené kvalitní pozdně barokní fresky J. V. Tschöppera zmizely při demolic bez jakéhokoliv výzkumu či dokumentace.

Most (Brüx)

Orthodoxe Kirche, früher Kirche der Piaristen

Die ursprüngliche Kirche der Sieben Freuden Mariens im Gelände des Magdalenitenklosters entstand offenbar im zweiten Viertel des 15. Jahrhunderts. Bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts wurde sie im Spätbarockstil umgestaltet. Im Jahre 1782 kam es zur Auflösung des Klosters und ein Jahr später wurden die Gebäude an die Piaristen übertragen. Diese verließen den Ort 1872. Seit dieser Zeit verkommt die Kirche. Vor dem Zweiten Weltkrieg wurde sie von der Stadt Most übernommen und dann nach 1948 von der Orthodoxen Kirche.

Bereits Ende der 60er Jahre wurde der schlechte, sicherheitsgefährdende Zustand erwähnt. Ein Jahr später wurde die Kirche im Zusammenhang mit dem Tagebau und dem geplanten Abriss von der Gesellschaft Korridor Most abgekauft. Gesprengt wurde sie im Jahre 1972. Übertünchte wertvolle spätbarocke Fresken von J. V. Tschöpper verschwanden beim Abriss ohne jegliche Untersuchung oder Dokumentation.

Evangelický kostel, dříve hřbitovní kostel sv. Anny

Na místě někdejšího dřevěného kostela z 16. století byl v letech 1610–1612 vystavěn luteránský kostel. V roce 1785 byl zrušen, ale o tři roky později se stal evangelickým kostelem Německé církve evangelické. V 19. století byl novogoticky přestavěn.

Poslední bohoslužby zde byly slouženy v roce 1963. V důsledku těžby byl odkoupen Severočeskými hnědouhelnými doly v roce 1979 a téhož roku zbořen.

Most (Brüx)

Evangelische Kirche, früher Friedhofskirche der Hl. Anna

Auf der Stelle einer Holzkirche aus dem 16. Jahrhundert wurde zwischen den Jahren 1610–1612 eine lutheranische Kirche errichtet. Im Jahre 1785 erfolgte die Aufhebung, drei Jahre später wurde sie jedoch zu einer evangelischen Kirche der Deutschen Evangelischen Kirche. Im 19. Jahrhundert wurde sie neugotisch umgestaltet. Die letzten Gottesdienste fanden hier 1963 statt. In der Folge des Bergbaus wurde die Kirche von den Nordböhmischem Braunkohlengruben 1979 aufgekauft und noch im selben Jahr abgerissen.

Most a jeho zničené kostely

Minoritský klášter

U data založení kláštera se uvádí léta 1237 nebo 1240, přičemž přibližně ve stejné době byl postaven i kostel sv. Vavřínce, který stával patrně v místech pozdějšího kostela sv. Františka Serafinského. K východnímu křídlu klaustru byla dodatečně připojena pětiboká uzavřená kaple, patrně kapitulní síně. Areál byl poškozen požárem z roku 1639, ale i přes opravy byl roku 1670 ještě téměř neobyvatelný. Další úpravy započaly před rokem 1716, avšak v roce 1723 zasáhl do osudů stavby znovu požár. Další výstavba konventu započala následujícího roku 1724 za přispění Marie Markéty Valdštejnové a v roce 1726 bylo dokončeno průčelní křídlo. Výstavba samotného konventu skončila v roce 1755.

Klášteří život v celém Československu skončil likvidací řeholí v rámci akce „K“ již v roce 1950. Pokud jde o minoritský klášter v Mostě, ten byl počátkem roku 1963 předán Náboženskou Maticí Praha Okresnímu Národnímu výboru v Mostě. Zlikvidován byl společně s přilehlým kostelem sv. Františka Serafinského v roce 1977.

Kostel sv. Františka Serafinského

Kostel patřil k minoritskému klášteru, který byl založen v roce 1237 či 1240. Kostel sv. Františka Serafinského vznikl v 80. letech 13. století. V první polovině 18. století probíhaly barokní přestavby přerušené požárem. V kostele byly pozoruhodné nástropní fresky J. V. Tschöppera zachycující dramatické výjevy s využitím historizující architektury, dále jedny z nejkvalitnějších rokokových oltářů majících špičkovou kvalitu. Autorem byl M. Hennevogel z rodiny mramorářů účastnících se i výzdoby jezuitského chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně.

V souvislosti s těžbou bylo rozhodnuto o jeho likvidaci, již od roku 1963 byl v majetku Městského národního výboru Most. Původně měl být zbořen v roce 1972, k odstřelu nakonec došlo až v roce 1977. Zcela výjimečně byla část nástropních maleb a vybrané pozdně barokní oltáře z umělého mramoru přesunuty do kostela v Českých Zlatnících.

Kopie vnitřní podlahy gely Brů na kámen			
číslo	část	čas	pozn.
1	1	1	
2	2	2	
3	3	3	
4	4	4	
5	5	5	
6	6	6	
7	7	7	
8	8	8	
9	9	9	
10	10	10	
11	11	11	
12	12	12	
13	13	13	
14	14	14	
15	15	15	
16	16	16	
17	17	17	
18	18	18	
19	19	19	
20	20	20	
21	21	21	
22	22	22	
23	23	23	
24	24	24	
25	25	25	
26	26	26	
27	27	27	
28	28	28	
29	29	29	
30	30	30	
31	31	31	
32	32	32	
33	33	33	
34	34	34	
35	35	35	
36	36	36	
37	37	37	
38	38	38	
39	39	39	
40	40	40	
41	41	41	
42	42	42	
43	43	43	
44	44	44	
45	45	45	
46	46	46	
47	47	47	
48	48	48	
49	49	49	
50	50	50	
51	51	51	
52	52	52	
53	53	53	
54	54	54	
55	55	55	
56	56	56	
57	57	57	
58	58	58	
59	59	59	
60	60	60	
61	61	61	
62	62	62	
63	63	63	
64	64	64	
65	65	65	
66	66	66	
67	67	67	
68	68	68	
69	69	69	
70	70	70	
71	71	71	
72	72	72	
73	73	73	
74	74	74	
75	75	75	
76	76	76	
77	77	77	
78	78	78	
79	79	79	
80	80	80	
81	81	81	
82	82	82	
83	83	83	
84	84	84	
85	85	85	
86	86	86	
87	87	87	
88	88	88	
89	89	89	
90	90	90	
91	91	91	
92	92	92	
93	93	93	
94	94	94	
95	95	95	
96	96	96	
97	97	97	
98	98	98	
99	99	99	
100	100	100	

Minoritenkloster in Most (Brüx)

Als Gründungsjahr des Klosters werden die Jahre 1237 oder 1240 angeführt, wobei ungefähr zu gleicher Zeit auch die St. Laurentz Kirche errichtet wurde, die sich wahrscheinlich an der Stelle der späteren Kirche des Hl. Franz Serafin befand. Zu dem östlichen Klausurtrakt wurde nachträglich eine fünfeckige geschlossene Kapelle zugefügt, die wahrscheinlich zu dem Kapitelhaus gehörte. Der Komplex wurde 1639 durch einen Brand beschädigt, trotz Reparaturen war er noch 1670 fast unbewohnbar. Weitere Umbauten begannen vor 1716, doch im Jahre 1723 wurde das Gebäude abermals von einem Feuer betroffen. Der nächste Aufbau des Konvents begann im darauffolgenden Jahr (1724) dank Mithilfe Maria Margaretha von Waldstein und im Jahre 1726 wurde der Stirnflügel beendet. Der Wiederaufbau des Konvents selbst wurde 1755 abgeschlossen.

Das Klosterleben endete hier – so wie in der ganzen Tschechoslowakei – im Jahre 1950. Anfang 1963 wurde das Kloster von der Religionsgesellschaft Prag an den Bezirksnationalausschuss in Most übergeben. Vernichtet wurde es zusammen mit der anliegenden Kirche des Hl. Franz Serafin im Jahre 1977.

Kirche des Hl. Franz Serafin

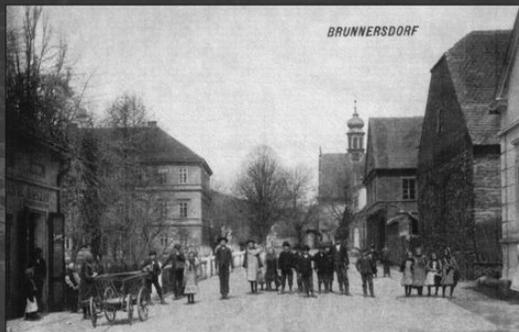
Die Kirche gehörte zu einem Minoritenkloster, das 1237 oder 1240 gegründet wurde. Die Kirche des Hl. Franz Serafin entstand in den 80er Jahren des 13. Jahrhunderts. Anfang des 18. Jahrhunderts kam zu einem barocken Umbau, der durch ein Feuer unterbrochen wurde. Die Umgestaltungen wurden Mitte 18. Jahrhundert beendet. In der Kirche befanden sich bemerkenswerte Deckenfresken von J. V. Tschöpper, die dramatische Szenen mit Hilfe einer historisierten Architektur darstellten, weiter einer der qualitativsten Rokoko-Altäre von M. Hennevogel (Schöpfer des Interieurs der St. Nikolaus-Jesuitenkirche auf der Prager Kleinseite). Im Zusammenhang mit dem Tagebau wurde über den Abriss der Kirche entschieden. Bereits 1963 war sie in das Eigentum des Städtischen Nationalausschusses Most übergegangen. Ursprünglich sollte sie 1972 gesprengt werden, dazu kam jedoch schließlich erst 1977. Absolute Ausnahme war die Rettung eines Teiles der Deckengemälde und ausgewählter spätbarocke Altäre aus Kunstmarmor, die in die Kirche in České Zlatníky (Böhmisch-Zlatník) versetzt wurden.

Prunéřov

Farní kostel sv. Petra a Pavla

Stará farnost neznámého data založení, kostel ze 13. století, matriky vedeny od roku 1611. Obec byla postupně likvidována od roku 1962. Zanikla k 1. lednu 1966. Kvůli důlní činnosti musel být přeložen potok, silnice i železnice. Kostel byl již počátkem 60. let ve velmi špatném stavu – podle odhadu z října 1963 byl popis objektu následující: „*Střecha je sedlová, krytina prejzy na 99 % zničená, obvodové zdivo je kamenné, stropní konstrukce je trámová, prolíná a prolomená, fasáda je vápenná, neudržovaná a značně poškozená, vnitřní omítky jsou vápenné, značně poškozené, podlahy jsou z cementových dlaždic, vybrané okna jsou vytlučena a rámy silně poškozeny, dveře jsou rozlámány, krov je prolínatý a taktéž laťování.*“ Cena románsko-gotického objektu byla odhadnuta na 111 korun a 81 haléřů. Za kostel, faru, márnici, hřbitov a přilehlé pozemky zaplatily Severočeské hnědohuňné dole 2.150,- Kčs. Mobilář měl být přesunut do kostela v Blatné a do zámeckého parku v Klášterci nad Ohří. Ne všechno se z kostela podařilo zachránit: „*Opakuje se osud tolika kostelů (Prunéřov, Čachovice, Lomazice), kdy vesnice určená k likvidaci je vysídlena a kostel zůstane na pospas ničeni...*“, napsal v roce 1967 kadaňský děkan. Kostel byl zničen na podzim roku 1963.

Bystřice

Filiální kostel Narození Panny Marie (farnost Prunéřov)

V souvislosti s likvidací Prunéřova začalo být připravováno i vyklizení sousední Bystřice. Obec však byla nakonec zlikvidována až v roce 1980. Již v roce 1967 psal administrátor kadaňského děkanského úřadu Krajskému středisku státní a památkové péče a ochrany přírody v Ústí nad Labem: „*V obci Bystřice se prodávají domky soukromým osobám na výzisk materiálu a tudíž tito hledají dřevo a různé předměty ve všech domcích a nešetří ani kostel. I když administrátor a kostelník téměř každý druhý den kostel zavírají, přesto není to nic platné, neboť je malou námahou zničit petlici, porušit dveře lidem, kteří chodí po obci se sekýrami a pilami. Kostel pravidelně obchází hlídka VB, ale podle sdělení, snad tyto dobrodružné žíoly devastující kostel dobře vědí, kdy mají vniknout do kostela bez následků, neboť nikdo nebyl přistížen. [...]*“

Bystřice (Wistritz)

Filiálkirche Jungfrau Maria Geburt (Pfarrbezirk Prunéřov)

Im Zusammenhang mit der Liquidierung von Prunéřov fing die Vorbereitung zum Abriss des benachbarten Dorfes Bystřice an. Das Dorf wurde jedoch schließlich erst 1980 liquidiert. Im Jahre 1967 schrieb der Verwalter des Dekanates in Kadaň an die Bezirksabteilung der staatlichen Denkmalpflege und des Naturschutzes in Ústí nad Labem: „*Im Dorf Bystřice werden die Häuser zur Materialgewinnung an Privatpersonen verkauft. Deshalb suchen diese Personen Holz und verschiedene Gegenstände in allen Häusern und auch die Kirche bleibt davor nicht verschont. Obwohl der Verwalter und der Kirchendiener fast jeden zweiten Tag die Kirche verschließen, nützt es nichts, weil es für die Menschen, die mit Beilen und Sägen durch das Dorf laufen, kaum eine Mühe ist, die Riegel zu zerstören und die Tür zu beschädigen. Die Kirche wird regelmäßig von einem Volkspolizeiposten kontrolliert, aber laut Mitteilung wissen diese abenteuerlichen Elemente sehr gut, wann sie ohne Folgen in die Kirche eindringen können, denn bislang wurde niemand ertappt. [...]*“

Prunéřov (Brunnersdorf)

Pfarrkirche St. Peter und Paul

alter Pfarrbezirk mit unbekanntem Gründungsdatum, Kirche aus dem 13. Jahrhundert, Kirchenbücher geführt seit 1611.

Nach 1962 wurde das Dorf schrittweise abgerissen. Es verschwand bis zum 1. Januar 1966. Wegen dem Bergbau musste man Bach, Hauptstraße und auch die Eisenbahn versetzen. Die Kirche war bereits Anfang 60er Jahre in einem sehr schlechten Zustand – nach der Schätzung vom Oktober 1963 war die Beschreibung des Objekts folgend: „*Giebeldach, Bedachung aus Mönchziegeln zu 99% vernichtet, Außenmauer aus Stein, Deckenkonstruktion durch Balken, verfault und gebrochen, Kalkfassade nicht gepflegt und beträchtlich beschädigt, Innenmauer Kalk, beträchtlich beschädigt, Boden aus Zementfliesen, herausgenommen, Fenster zerschlagen, Fensterrahmen stark beschädigt, Tür zerbrochen, Dachstuhl und Lattung verfault.*“ Der Preis des romanisch-gotischen Objekts wurde auf 111 Kronen 80 Heller geschätzt. Für Kirche, Pfarrgebäude, Leichenhaus, Friedhof und den anliegenden Grundbesitz bezahlte die Gesellschaft Nordböhmisches Braunkohlengruben insgesamt 2.150 tschechoslowakische Kronen. Das Mobiliar sollte in die Kirche in Blatno und in den Schlosspark in Klášterec nad Ohří übertragen werden. Es gelang nicht, alles aus der Kirche zu retten: „*Es wiederholt sich das Schicksal von so vielen Kirchen (Prunéřov, Čachovice, Lomazice), wo das zur Liquidation bestimmte Dorf ausgesiedelt wird und die Kirche zur Zerstörung überlassen bleibt...*“, schrieb im Jahre 1967 der Dekan aus Kadaň. Die Kirche wurde im Herbst 1963 vernichtet.

Kralupy u Chomutova

Farní kostel sv. Jakuba Staršího

Farnost existovala již před rokem 1361, matriky vedeny od roku 1621. Původní románsko-gotický kostel, přestavěný v první pol. 18. století dle návrhu J. K. Kosche z Kadaň, vyhořel roku 1796 a nově byl přestavěn roku 1800. V 19. století pak proběhla ještě jedna rozsáhlá přestavba. V listopadu 1969 rozhodlo Ministerstvo průmyslu ČSR o rozšíření těžby, podle kterého měly Kralupy v letech 1975–1976 ustoupit povrchovému dolování hnědého uhlí. Celé městečko (první zmínka o něm je z roku 1207) bylo vystěhováváno. Jeho obyvatelé byli přesídleni převážně na nové panelové sídliště v Chomutově. Samotný kostel byl zničen v září 1976.

Kralupy u Chomutova (Deutsch Kralupp)

Pfarrkirche St. Jakob der Ältere

Der Pfarrbezirk existierte schon vor 1361, Kirchenbücher geführt seit 1621. Ursprünglich romanisch-gotische Kirche, umgebaut Mitte 18. Jahrhunderts nach dem Projekt von J. K. Kosch aus Kadaň, ausgebrannt 1796, abermals umgebaut 1800. Im 19. Jahrhundert verlief dann noch ein weiterer umfangreicher Umbau. Im November 1969 entschied das Wirtschaftsministerium der ČSR über die Erweiterung des Bergbaus und Kralupy sollte zwischen den Jahren 1975 – 1976 dem Braunkohlentagebau weichen. Das ganze Städtchen (von dem die erste Erwähnung aus dem Jahre 1270 stammt), wurde ausgesiedelt. Seine Bewohner wurden überwiegend in neue Plattenbau-Siedlungen in Chomutov übersiedelt. Die Kirche wurde im September 1976 vernichtet.

Račice

Filiální kostel sv. Vavřince a Štěpána (farnost Kralupy u Chomutova)

V Račicích byl kostel již okolo roku 1364. Kolem roku 1730 vyhořel a o šest let později (1736) jej nahradil nový, vystavěný J. K. Koschem a patřil k jeho nejlepším dílům. Výrazná vrcholně barokní novostavba dokládající nečekaně úzké propojení místní architektonické tvorby s pražským centrem. V rámci povrchové těžby bylo rozhodnuto o likvidaci celé obce. Na přelomu 70. a 80. let byl z kostela odvezen zbylý mobiliář, ostění, mříže, náhrobky a další prvky, které bylo možné zachránit. Obec Račice zanikla k 1. lednu 1981. Ve stejné době byl kostel soudním znalcem ohodnocen na 30.766,- Kč, SHD za něj nakonec zaplatily „rekordních“ 81.000,- Kčs. Fyzicky byl kostel zlikvidován zřejmě v roce 1982.

Račice (Retschnitz)

Filialkirche St. Laurentius und Stephan (Pfarrbezirk Kralupy u Chomutova)

Die Kirche in Račice ist bereits um 1364 belegt. Um 1730 brannte sie ab und wurde sechs Jahre später (1736) durch einen Neubau nach einem Projekt von J. K. Kosch ersetzt. Der prägnante hochbarocke Bau wird zu Koschs besten Werken gezählt und belegt eine unerwartet enge Verbindung zwischen der örtlichen Barockarchitektur und dem Prager Zentrum. Im Rahmen des Braunkohlentagebaus wurde der Abriss des gesamten Dorfes beschlossen. An der Wende der 70er und 80er Jahre wurde aus der Kirche das restliche Mobiliar, Wandverkleidungen, Gitterwerk, Grabmale und andere Ausstattungsdetails, die sich retten ließen, entfernt. Das Dorf Račice verschwand bis zum 1. Januar 1981. Zu gleicher Zeit wurde die Kirche von einem Gerichtssachverständigen auf 30.766 tschechoslowakische Kronen geschätzt, die Nordböhmisches Braunkohlengruben bezahlten schließlich eine „Rekordsumme“ von 81.000 tschechoslowakische Kronen. Physisch wurde die Kirche wahrscheinlich im Jahre 1982 liquidiert.

Krbice

Farní kostel Věch svatých

Farnost od roku 1361, znovuoobnovena v roce 1747, matriky vedeny od roku 1700. První zmínka o vsi Krbice, která ležela asi šest kilometrů jihozápadně od Chomutova, je z roku 1344. Již v této době zde stál filiální kostel. Původní stavba ze 14. století byla výrazně přestavěna po velkém požáru v roce 1769. Hnědě uhlí se zde začalo ve větší míře těžit již na konci 19. století. V té době však nic nenasvědčovalo tomu, že by jeho těžba mohla být příčinou zániku celé obce. Roku 1960 byl dokonce uzavřen důl „Václav“, nacházející se v její bezprostřední blízkosti. Již koncem 60. let bylo o zániku Krbic rozhodnuto, ale dojít k němu mělo teprve v letech 1990–2005. V lednu 1982 však rozhodla rada Okresního národního výboru v Chomutově o vystěhování a předčasně likvidaci obce. K ní došlo téměř doslova „do roka a do dne“ od tohoto rozhodnutí, 10. února 1982.

Již v roce 1966 byl vydán demoliční výměr na zchátralou budovu farního úřadu, avšak kostel se nacházel v poměrně dobrém stavu a plně funkční. Ještě v roce 1975 proběhla oprava střechy. Rozhodnutí o zániku obce bylo do značné míry překvapivé – ne všechno se tedy podařilo zachránit. Tak jako na řadě jiných míst byl kostel doslova vyrabován: „Dne 14. 3. 1983 jsem požádal o povolení k rozebrání kostelních lavic v Krbicích. Ačkoliv jsem vyměňoval řetězy i zámků několikrát, zajížděli jsme tam i dvakrát denně, nemohl jsem zabránit dalšímu ničení. Přes sobotu a neděli rozebral někdo lavice, část odvezl a ze zbývajících vybral nejlepší prkna. [...] Kostel jsem zatloukl prkny. [...] Poněvadž v kostele nezbylo nic, jenom zdemolované oltáře, je bezpředmětné žádat paní tajemnici o souhlas, když není co rozebrat.“ Tak popsal vzniklou situaci v dobové zprávě Kapitulní konzistoři v Litoměřicích administrátor farnosti P. Jan Janáč. Vypátrat se podařilo jen jednotlivosti. Dne 17. prosince 1985 tak stanul před senátem Okresního soudu v Chomutově např. dělník Jaroslav Jelínek, zaměstnanec podniku Severočeský hnědohuňelny revír – báňské stavby Most, který na přelomu let 1982/1983 z kostela odcizil plastiku barokního anděla. Soud jeho počínání klasifikoval jako trestný čin „rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví“ (!) a odsoudil jej k podmíněnému trestu v délce jednoho roku odnětí svobody. Památková ochrana byla zrušena v roce 1985. Po dlouhých jednáních byl kostel církvi odprodán teprve v únoru 1987. Jeho cenu odhadl znalec na 5.198,- Kčs, byť doly nakonec souhlasily s „mimořádným“ navýšením této částky o půl milionu korun.

Krbice (Groß Körbitz)

Pfarrkirche Allerheiligen

Pfarrei seit 1361, erneut 1747, Pfarrbücher geführt seit 1700.

Die erste Erwähnung von dem Dorf Krbice, das etwa sechs Kilometer südwestlich Chomutov (Komotau) lag, stammt aus dem Jahr 1344. Schon zu dieser Zeit befand sich hier eine Filialkirche. Der ursprüngliche Bau aus dem 14. Jahrhundert wurde nach einem Brand im Jahre 1769 grundlegend umgestaltet. Braunkohle wurde hier in größerem Maße bereits Ende des 19. Jahrhunderts gefördert. Damals deutete nichts daran, dass der Bergbau einmal das Schicksal des Dorfes besiegeln könnte. Im Jahre 1960 wurde sogar die Grube „Václav“ geschlossen, die sich in unmittelbarer Nähe des Dorfes befand. Bereits Ende der 60er Jahre wurde aber der Untergang des Dorfes beschlossen, die Realisierung sollte jedoch erst in den Jahren 1990–2005 verlaufen. Im Januar 1982 entschied jedoch der Rat des Bezirksnationalausschusses in Chomutov über die Aussiedlung und die vorzeitige Liquidation des Dorfes. Dazu kam es wortwörtlich „binnen Jahr und Tag“ nach dieser Entscheidung, am 10. Februar 1982.

Schon 1966 wurde der Demolierungsbescheid für das verfallene Pfarrgebäude erlassen, die Kirche dagegen befand sich in einem relativ guten Zustand und war voll funktionstüchtig. Noch 1975 wurde das Dach repariert. Die Entscheidung über die Liquidation des Dorfes war weitgehend überraschend – nicht alles konnte deswegen gerettet werden. Wie auch an vielen anderen Orten wurde die Kirche buchstäblich geplündert: „Am 14. 3. 1983 bat ich um Genehmigung die Kirchenbänke in Krbice zu demontieren. Obwohl ich die Türschlösser als auch die Türketteln mehrmals wechselte – wir führen wir auch zweimal pro Tag dorthin – konnte ich eine weitere Zerstörung nicht verhindern. Über Samstag und Sonntag demontierte jemand die Kirchenbänke, ein Teil davon holte er ab und von dem Rest wählte er die besten Bretter aus. [...] Die Kirche vernagelte ich mit Brettern. [...] Weil in der Kirche nichts war, nur die demolierten Altäre, ist es sinnlos die Frau Sekretärin um eine Bewilligung zu bitten, wenn es nichts zu demontieren gibt.“ So beschrieb die aktuelle Situation in einem zeitgenössischen Bericht an das Kapitelkonsistorium in Litoměřice der Administrator der Pfarre P. Jan Janáč. Ermittelt werden konnte nur der Verbleib von Einzelteilen. So kam zum Beispiel am 17. Dezember 1985 Jaroslav Jelínek vor das Bezirksgericht in Chomutov. Der Arbeiter des Betriebs Nordböhmisches Braunkohlenrevier – Bergbauten Most hatte in den Jahren 1982/1983 aus der Kirche eine barocke Engelplastik entwendet. Das Gericht klassifizierte seine Tat als eine Straftat „Diebstahl am sozialistischen Eigentum“ (!) und verurteilte ihn zu einem Jahr Freiheitsentzug auf Bewährung. Der Denkmalschutz wurde 1985 aberkannt. Nach lang andauernden Verhandlungen wurde das Kirchengebäude erst im Februar 1987 von der Kirche verkauft. Der Wert wurde von einem Experten auf 5.198,- Tschechoslowakische Kronen festgesetzt, auch wenn die Bergwerksgesellschaft schließlich mit einer „außergewöhnlichen Erhöhung“ dieser Summe um eine halbe Million Kronen einverstanden waren.

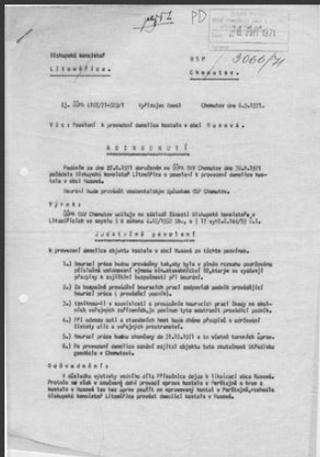
Vodní nádrže Nechranice a Přísečnice

Nechranice

Vodní nádrž Nechranice byla vybudována v letech 1961–1968 na řece Ohři pod Kadaňí, a to zejména z důvodu nutného zdroje vody pro blízkou elektrárnu v Tušimicích. Nádrž má rozlohu více než 13 km čtverečních při maximální hloubce 46 metrů. Budování nechraničké nádrže vedlo poprvé ve větší míře v severních Čechách k likvidaci celých obcí a v nich se nacházejících kostelů. Kvůli vzniku přehrady zmizely obce Běšice, Čermníky, Dolany, Drahonice, Chotěnice, a Lomazice. Z hlediska církevních staveb to znamenalo likvidaci kostela sv. Kateřiny v Dolanech a kostela sv. Máří Magdalény v Lomazicích.

Přísečnice

Vodní nádrž Přísečnice byla vybudována v letech 1969–1976 a jejím cílem bylo zajistit zásobárnu pitné vody pro města v podkrušnohorské pánvi. Přehradu napájí Přísečnický potok a přírodní štolou vedený potok Černá voda. Nádrž má plochu 362 hektarů a největší hloubka je téměř 58 metrů. V důsledku jejího budování bylo v letech 1973–1974 zbouráno okresní město stejného jména, které pocházelo ze 14. století. V roce 1973 byly kvůli zřízení pásma hygienické ochrany zbourány také nedaleké vesnice Rusová, Dolina a Kotlina. V důsledku toho byl zničen a zaplaven přísečnický kostel Nanebevzetí Panny Marie a zbořen dolinský kostel sv. Františka. Kostel sv. Martina v Rusové byl podle všeho zničen již roku 1945. Přísečnický hřbitovní kostel sv. Mikuláše, zdemolovaný také patrně již dříve, skončil pod vodní hladinou.

Rusová

Přísečnice

Die Stauseen Nechranice und Přísečnice

Nechranice (Negrantz)

Der Stausee Nechranice wurde in den Jahren 1961-1968 am Fluss Ohře (Eger) unterhalb der Stadt Kadaň (Kaaden) gebaut, und zwar vor allem als nötige Wasserquelle für die naheliegenden Kraftwerke in Tušimice (Tuschmitz). Der Stausee nimmt eine Fläche von mehr als 13 Quadratkilometern ein, wobei die maximale Wassertiefe 46 Meter beträgt. Der Aufbau des Nechranice-Stausees führte zum ersten Mal in Nordböhmen in einem größeren Maße zur Liquidation von ganzen Dörfern und den sich dort befindlichen Kirchen. Dem Stausee mussten die Dörfer Běšice (Weschitz), Čermníky (Tschermich), Dolany (Dehlau), Drahonice (Drohnitz), Chotěnice (Kudenitz) und Lomazice (Lametzitz) weichen. Aus der Sicht der Kirchenbauten bedeutete dies die Vernichtung der Kirche der Hl. Katharina in Dolany und der Kirche der Hl. Maria Magdalena in Lomazice.

Přísečnice (Pressnitz)

Die Talsperre Přísečnice wurde in den Jahren 1969-1976 als Trinkwasserreservoir für die Städte im Egertal gebaut. Der Stausee wird mit Wasser von dem Pressnitzer Bach und von dem durch einen Zuleitungsstollen geführten Bach Černá voda gespeist. Der Stausee hat eine Fläche von 362 Hektar und erreicht in der größten Tiefe fast 58 Meter. Wegen seines Baus wurde in den Jahren 1973-1974 ein Bezirksstädtchen gleiches Namens vernichtet, das aus dem 14. Jahrhundert stammte. Im Jahre 1976 wurden im Zuge der Einrichtung einer Wasserschutzzone auch die naheliegenden Dörfer Rusová (Reischdorf), Dolina (Dörsndorf) und Kotlina (Köstelwald) zerstört. In Folge dessen wurde die Maria-Himmelfahrt-Kirche in Přísečnice zerstört und überflutet und die Kirche des Hl. Franz in Dolina abgerissen. Die Kirche des Hl. Martin in Rusová wurde vermutlich bereits 1945 vernichtet. Die Friedhofskirche des Hl. Nikolaus in Přísečnice, die wahrscheinlich schon früher zerstört wurde, endete ebenfalls unter der Wasserfläche.

Přísečnice

Lomazice

Dolany

Dolany

Farní kostel sv. Kateřiny

Římskokatolická farnost Dolany existovala již před rokem 1648, matriky dochovány od roku 1773. Kostel dokladován již 1057, raně barokní úpravy prováděny ve druhé polovině 17. století. Na průčelí byly osazeny vrcholně barokní sochy sv. Kateřiny a Markéty.

Kostel byl určen k demolici a zaplavení v rámci budování vodní nádrže Nechranice. Již v roce 1962 byly lavice z kostela darovány Útvaru nápravných zařízení Ministerstva vnitra v Pětipsích. Od roku 1964 se pak podrobněji jednalo o osudu kostela v rámci přípravy budování vodní nádrže. V roce 1966 informuje Ředitelství vodohospodářského rozvoje o připravené demolici a vystěhování nájemníků farních budov. Po částečné demolici došlo k zaplavení kostela v roce 1967.

Dolany (Dehlau)

Pfarrkirche der Hl. Katharina

Die römisch katholische Pfarrei existierte bereits vor dem Jahre 1648, Kirchenbücher blieben seit 1773 erhalten. Die Existenz der Kirche ist schon seit 1057 belegt, eine frühbarocke Umgestaltung wurde seit der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts vorgenommen. Auf der Stirnseite befanden sich bedeutendere Barockstatuen der Hl. Katharina und Margarethe.

Die Kirche wurde zur Liquidation und zur Überflutung durch den Stausee Nechranice bestimmt. Schon 1962 wurden die Kirchenbänke an die Abteilung für die Besserungsanstalten des Innenministeriums in Pětipsy geschenkt. Seit 1964 wurde dann ausführlicher über das Schicksal der Kirche im Rahmen der Vorbereitungen des Stausee-Aufbaus verhandelt. Im Jahre 1966 informiert die Direktion der Wasserwirtschaftsentwicklung von dem vorbereiteten Abbruch und Aussiedlung der Mieter der Pfarrei-Gebäude. Nach einem Teilabbruch kam es im Jahre 1967 zur Überflutung der Kirche.

Lomazice

Farní kostel sv. Máří Magdaleny

Římskokatolická farnost Lomazice byla prostým beneficiem od roku 1761, matriky příslušely k Dolanům. Farní kostel dokladován již k roku 1088. Kostel vznikl v roce 1672 přestavbou středověké stavby. Bylo zde významné raně barokní vybavení – zajímavý kontrast dobového „vysokého“ stylu a místního rustikálnějšího pojetí.

Kostel se zvonicí byl určen k demolici a zaplavení v rámci budování vodní nádrže Nechranice. Již v roce 1963 bylo projednáno využití kostelních lavic pro výrobu regálů skladu civilní ochrany místního národního výboru Poláky. Od roku 1966 byl kostel připraven k demolici a zaplavení. Problémy se objevily se stěhování inventáře, jak dokladuje dopis děkanického úřadu v Kadani středisku památkové péče v Ústí nad Labem: „Stěhování kostelního zařízení z lomazického kostela se dělo bez vědomí Kapitulní konzistoře a děkanického úřadu v Kadani. Před časem jsme toto hrubé porušení zákona, postavené na roveň vloupání, konfrontovali s bývalým kancléřem Msgr. Slavoikem... Důrazně Vás proto žádáme, abyste nám sdělili, zdali jste dali příkaz k přestěhování lomazického kostela...“ Kostel byl zaplaven v rámci napouštění vodní nádrže Nechranice v roce 1967.

Lomazice (Lametzitz)

Pfarrkirche der Hl. Maria Magdalena

Die römisch katholische Pfarrei Lomazice war seit 1761 ein freies Lehngut, die Kirchbücher gehörten zu Dolany. Die Pfarrkirche ist schon im Jahre 1088 belegt. Durch eine Umgestaltung des mittelalterlichen Gebäudes entstand 1672 die Kirche. Es gab hier eine bedeutende frühbarocke Ausstattung – ein interessanter Kontrast des zeitgenössischen „Hochstils“ mit der örtlichen rustikaleren Auffassung.

Die Kirche mit Glockenturm wurde zum Abbruch und zur Überflutung durch den Stausee Nechranice bestimmt. Bereits 1963 wurde die Nutzung der Kirchenbänke für die Herstellung von Regalen für ein Zivilschutzmagazin des örtlichen Nationalausschusses von Poláky abgesprochen. Seit 1966 war die Kirche für den Abbruch und die Überflutung vorbereitet. Probleme traten während der Übertragung des Inventars auf, was der Brief des Dekanates in Kadaň an die Abteilung des Denkmalamtes in Ústí nad Labem belegt: „Der Umzug der Ausstattung der Kirche in Lomazice verlief, ohne dass darüber dem Kapitelkonsistorium und dem Dekanamt in Kadaň Kenntnis gegeben wurde. Vor einiger Zeit konfrontierten wir diese strenge Gesetzverletzung, die auf der gleichen Ebene mit einem Einbruch steht, mit dem ehemaligen Kanzler Msgr. Slavoik... Mit Nachdruck verlangen wir, dass sie uns mitteilen, ob sie den Umzug der Kirche in Lomazice angeordnet haben.“ Die Kirche mit der Flutung des Stausees Nechranice im Jahre 1967 überschwemmt.

Dolina

Kostel sv. Františka z Assisi

Pisemnosti týkající se kostela jsou dochovány od 17. století, barokní přestavba pocházela patrně z roku 1763. Unikátní byl baldachýnový hlavní oltář s bohatou sochařskou výzdobou, patrně původem po roce 1750. Osud farní kroniky je bohužel neznámý. V důsledku přípravy vodní nádrže Přísečnice byla 24. října 1972 zrušena památková ochrana kostela, již v roce 1972 byl vystěhován, a to ještě před zrušením ochrany. Byly z něj zachráněny některé cennější plastiky. Po roce 1974 byl zbořen, přičemž nic z území této vsi nebylo nakonec zaplaveno.

Přísečnice

Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Systematické dokumenty týkající se kostela jsou dochovány až od roku 1622. Stavba původně podoba, s boční tribunou z roku 1583, dokládala ještě na sklonku století silný vliv mosteckého kostela P. Marie. V baroku podstatně přestavováno, osud farní kroniky je bohužel neznámý.

V důsledku přípravy vodní nádrže Přísečnice byla 24. října 1972 zrušena památková ochrana kostela, již v roce 1972 byl před zrušením ochrany vystěhován. Zaplaven v roce 1974.

Přísečnice

Hřbitovní kostel sv. Mikuláše

Drobný, nevýrazný hřbitovní kostel patrně z 15. století, posléze zbarokizován. Zničen již v roce 1963, později zaplaven vodami přísečnické vodní nádrže.

Rusová

Kostel sv. Martina

K tomuto gotickému, barokně upravenému kostelu je minimum materiálů, nejstarší až z roku 1900, osud farní kroniky je bohužel neznámý. Zbořen byl již v roce 1945.

Dolina (Dörnsdorf)

Kirche des Hl. Franz von Assisi

Das Schriftgut die Kirche betreffend ist seit dem 17. Jahrhundert erhalten, die barocke Umgestaltung stammt wahrscheinlich aus dem Jahre 1763. Einzigartig war der Baldachin-Hauptaltar mit reichem Statuenschmuck der wahrscheinlich aus dem Jahre 1750 stammt. Das Schicksal der Pfarrchronik ist leider unbekannt.

Im Zuge der Planungen für den Stausee Přísečnice wurde am 24. Oktober 1972 der Denkmalschutz der Kirche aufgehoben. Schon 1972 wurde die Kirche ausgeräumt, und zwar noch vor der Aufhebung des Denkmalschutzes. Einige der wertvolleren Plastiken wurden gerettet. Nach 1974 wurde die Kirche abgebaut, obwohl letztlich kein Teil des Dorfgebietes überflutet wurde.

Přísečnice (Pressnitz)

Kirche der Himmelfahrt der Jungfrau Maria

Systematische Dokumente die Kirche betreffend sind erst seit 1622 erhalten. Es handelte sich um ein Bauwerk, das noch Ende des 16. Jahrhunderts vom Typus der Kirche der Jungfrau Maria in Most ausging. Ursprünglich war es ein Kelchner Utraquistenbau von 1583, einschließlich der nördlichen Tribüne. In der Barockzeit wesentlich umgestaltet, das Schicksal der Pfarrchronik ist leider unbekannt.

In Folge der Vorbereitung des Stausees Přísečnice wurde zum 24. Oktober 1972 der Denkmalschutz aufgehoben und die Kirche 1972 bereits vor der Aufhebung des Denkmalschutzes ausgeräumt. In den Fluten versank sie 1974.

Přísečnice (Pressnitz)

Friedhofskirche des Hl. Nikolaus

Die kleine, unauffällige Friedhofskirche stammt wahrscheinlich aus dem 15. Jahrhundert, später barockisiert. Vernichtet schon 1963, später überflutet durch den Stausee Přísečnice.

Rusová (Reischdorf)

Kirche des Hl. Martin

Zu dieser Kirche steht ein Minimum von Unterlagen zur Verfügung, die ältesten aus dem Jahre 1900. Das Schicksal der Pfarrchronik ist leider unbekannt. Abgerissen bereits 1945.

Přísečnice

Přísečnice Kostel sv. Mikuláše

Dolina

Přísečnice
Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Přísečnice

Rusová

„Verneřický případ“

Osud kostelů na pomezí okresů Děčín a Litoměřice má velmi podobný scénář, jenž vychází z dlouhodobého chátrání církevních staveb celého regionu. Klíčovým obdobím pro Verneřice, Rychnov, Valkeřice, Merboltice, Mukařov i poněkud stranou od této skupiny ležící Huntířov, Novou Olešku a Touchořiny bylo období přelomu 60. a 70. let. Děčinský okresní národní výbor rozhodl již v roce 1970, že do církevních staveb v těchto obcích nebudou směřovat žádné stavební investice a kostely tak byly vědomě ponechány chátrání. Na jaře 1973 pak došlo k dalšímu zásadnímu rozhodnutí – žádosti o vyjmutí z památkového fondu. Po souhlasu nejvyšších míst následovala pak v roce 1974 systematická a postupná likvidace jednotlivých kostelů. Zanikl tak verneřický poutní kostel Nejsvětější Trojice na Božím vrchu, rychnovský kostel sv. Bartoloměje, valkeřický kostel sv. Barbory, kostel Nejsvětější Trojice v Nové Olešce, merboltický kostel sv. Kateřiny, mukařovský kostel sv. Václava, kostel sv. Prokopa v Touchořinách, kostel sv. Jiří v Huntířově. Nezůstaly jen konkrétní stavby. V tomto případě se ztratili zcela mimořádný krajinný fenomén patřící sem po dlouhá staletí. Totální likvidace kostelů v běžně osídlené oblasti, nenarušené těžbou ani zakázanými pásmy, nemá nikde jinde u nás obdoby. Přetrvala pouze zvonice v areálu merboltického kostela, obdobně jako mukařovská zvonice, která se však v roce 2002 zčásti zřítila, což je smutnou tečkou za celým případem.

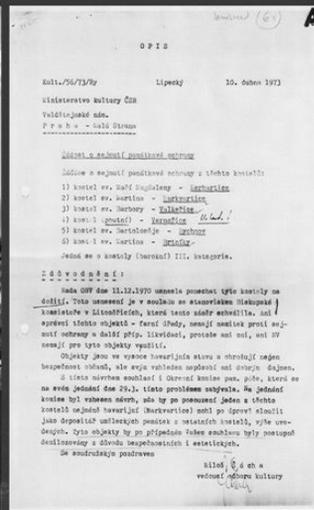
V době likvidace kostelů byl správcem většiny těchto kostelů P. Milan Frank, který ještě v roce 2011 vzpomínal takto: „Iá jsem byl ve Verneřicích administrátorem, a když jsem zjistil, že se mají kostely bourat, demolovat, tak jsem byl za církevníkem a říkal jsem, pane tajemníku, kdybyste, vim, že demolicce stojí půl milionu, kdybyste mě ty prachy dal, já jsem ochoten ten kostel opravit. A on říká, to nejde, to je z jiného fondu, to je z demoličního fondu.“ Ani snaha konkrétního duchovního nemohla tehdy zastavit zničující masiněří režimu.

„Fall Verneřice“ (Wernstadt)

Das Schicksal von acht Kirchen an der Grenze der Bezirke Děčín (Tetschen) und Litoměřice (Leitmeritz) spielte sich nach einem ähnlichen Drehbuch ab, wie es dem lang andauernden Verfall der Kirchenbauten in der ganzen Region zu Grunde lag. Der Schlüsselzeitraum für Verneřice, Rychnov (Reichen), Valkeřice (Algersdorf), Merboltice (Mertendorf), Mukařov (Munker) und für die sich etwas beiseite dieser Gruppe befindenden Dörfer Huntířov (Güntersdorf), Nová Oleška (Neu Ohlisch) und Touchořiny (Taucherin) war die Wende der 60er und 70er Jahre. Der Bezirksnationalausschuss Děčín entschied bereits 1970, dass in die Kirchenbauten in diesen Gemeinden keine Bauinvestitionen mehr fließen sollen und die Kirchen wurden damit bewusst dem Verfall überlassen.

Im Frühling 1973 kam dann zu einer weiteren prinzipiellen Entscheidung; dem Antrag auf Aberkennung des Denkmalschutzes. Nach der Zustimmung der höchsten Stellen folgte dann im Jahre 1974 eine systematische und allmähliche Liquidation der einzelnen Kirchen. So verschwanden die Wallfahrtskirche der Heiligen Dreifaltigkeit auf dem Gottesberg in Verneřice, die Kirche des Hl. Bartholomäus in Rychnov, die St. Barbarakirche in Valkerie, die Kirche der Hl. Dreifaltigkeit in Nová Oleška, die Kirche der Hl. Katharina in Merboltice, die Kirche des Hl. Wenzel in Mukařov, die Kirche des Hl. Prokop in Touchořiny und die St. Georg Kirche in Huntířov. Es verschwanden nicht nur konkrete Bauten. In diesem Fall ging ein außergewöhnliches Landschaftsphänomen verloren, das seit vielen Jahrhunderten in die Region gehörte. Die komplette Liquidation von Kirchenbauten auf einem gewöhnlich besiedelten Gebiet, das nicht von Bergbau oder Sperrzonen beeinträchtigt war, hat auf dem tschechischen Gebiet keinen Vergleich. Es überlebte nur der Glockenturm auf dem Gelände der Kirche in Merboltice sowie der Glockenturm in Mukařov, der jedoch im Jahre 2002 teilweise zusammenstürzte, was einen traurigen Schlusspunkt des ganzen Falles darstellt.

Zur Zeit der Liquidation der Kirchen war der Verwalter von allen diesen Kirchen P. Milan Frank, der sich noch im Jahre 2011 erinnerte: „Ich war Administrator in Verneřice und als ich erfuhr, dass die Kirchen abgerissen werden sollen, demoliert, ging ich zu dem Kirchensekretär und sagte zu ihm, Herr Sekretär, ich weiß, dass der Abriss eine halbe Million kostet, wenn Sie mir das Geld geben, bin ich bereit, die Kirche dafür zu restaurieren. Aber er sagt, das geht nicht, das kommt aus einem anderen Fonds, das kommt aus dem Demolierungsfonds.“ Auch das Bemühen eines Geistlichen konnte die zerstörerische Maschinerie des Regimes nicht anhalten.

Mukařov

Kostel sv. Františka Serafinského

Ves i fara se prvně připomínají v roce 1352 jako součást litoměřického děkanátu. Fara zřejmě po třicetileté válce zanikla, lokalie byla zřízena v roce 1786, fara roku 1855. V Mukařově vznikl kostel nejpozději v 1. polovině 14. století. Jeho jediným zbytkem je čtyřpatrová věž na starém hřbitově, který středověký kostel obklopoval. Kostel byl zbořen nejpozději před polovinou 18. století v souvislosti s přípravou výstavby nového kostela. Ten byl navržen jako výrazně rozměrnější stavba, která by se na nevelký hřbitov nevešla. Pozdně barokní novostavba kostela sv. Františka Serafinského proto v letech 1751–1754 vyrostla na volné ploše východně od hřbitova. Stavitelem byl údajně Andreas Krebs z Dubé, působící v blízkých Konojedech. Nový kostel byl koncipován bez věže, protože zachovaná věž starého kostela byla určena jako jeho zvonice. Je to zatím jediný zjištěný případ tohoto druhu v Čechách. Ve 2. polovině 20. století (před rokem 1967) byl interiér kostela zdevastován. Kostel byl zbořen patrně v prosinci roku 1980. Přetrvala jen gotická věž (zvonice), která byla v roce 2001 částečně opravena, ale v prosinci 2002 se její východní polovina zřítila. Cenný zvon byl pak deponován na bezpečném místě a portály odvezeny do muzea v přírodě v Zubrnicih.

Mukařov (Munker)

Kirche des Hl. Franz Serafin

Dorf wie auch Pfarrei werden erstmals im Jahre 1352 als Bestandteil des leitmeritzer Dekanats erwähnt. Die Pfarrei ging wahrscheinlich nach dem dreißigjährigen Krieg zugrunde, die Lokalie wurde 1786, die Pfarrei 1855 errichtet. In Mukařov entstand die Kirche spätestens in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. Als einziger Überrest ist heute der vierstöckige Turm auf dem alten Friedhof erhalten. Die Kirche wurde noch vor der Mitte des 18. Jahrhunderts im Zuge der Vorbereitungen zu den Bau einer neuen Kirche abgerissen. Diese wurde als ein erheblich größerer Bau entworfen, der nicht mehr auf den kleinen Friedhof gepasst hätte. Der spätbarocke Neubau der Kirche des Hl. Franz Serafin wuchs deshalb in den Jahren 1751-1754 auf einer freien Fläche östlich des Friedhofs empor. Baumeister war angeblich Andreas Krebs aus Dubá (Dauba), der in dem naheliegendem Dorf Konojedy (Konoged) wirkte. Die neue Kirche wurde ohne Turm angelegt, da der wohlerhaltene Turm der alten Kirche als Glockenturm bestimmt war. Es ist bisher der einzige ermittelte Fall dieser Art in Böhmen. In der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts (vor 1967) wurde das Interieur der Kirche zerstört. Die Kirche wurde wahrscheinlich im Dezember 1980 gesprengt. Die Vernichtung überdauerte nur der gotische Glockenturm, der 2001 teilweise restauriert wurde. 2002 aber stürzte die östliche Turmhälfte ein. Die wertvolle Glocke wurde an einer sicheren Stelle deponiert und die Portale in das Museum in Zubrnice (Saubernitz) gebracht.

Merboltice

Farní kostel sv. Kateřiny

Římskokatolická farnost Merboltice se připomíná od roku 1374. Fara obnovena v roce 1855, matriky dochovány od roku 1785. Farní kostel dokladován od roku 1352. Na místě staršího kostela proběhla novostavba na samotném počátku 18. století, typ stavby odpovídal místní konzervativní produkci. Zajímavý byl kontrast konzervativního architektonického pojetí s rozměry stavby dokládajícími vysoký počet obyvatel.

Kostel nebyl zařazen do památkového fondu a pro špatný stav byl připraven k likvidaci v roce 1974. Demoliční výměr byl vydán na rok 1975 a odstřel byl uskutečněn tři dny před jeho vypršením 28. 12. 1975. Zůstala zachována památkově chráněná zvonice, kterou se podařilo v roce 1995 opravit.

Merboltice (Mertendorf)

Pfarrkirche der Hl. Katharina

Der römisch-katholische Bezirk Merboltice wird 1374 erstmals erwähnt. Die Pfarre wurde 1855 erneut, die Kirchenbücher sind seit 1785 erhalten. Die Pfarrkirche ist seit 1352 belegt. An der Stelle einer älteren Kirche wurde Anfang 18.

Jahrhunderts ein Neubau errichtet, der in seiner Art dem örtlichen konservativen Schaffen entsprach. Interessant ist der Kontrast zwischen einer durchschnittlichen architektonischen Auffassung und der Größe des Baus, der Beleg für die große Einwohnerzahl war.

Die Kirche war nicht unter Denkmalschutz gestellt und wurde wegen ihres schlechten Zustandes 1974 zur Liquidation vorbereitet. Der Abrisslerlass wurde für das Jahr 1975 herausgegeben und die Sprengung erfolgte drei Tage vor dem Ablauf der Frist am 25. 12. 1975. Erhalten blieb der denkmalgeschützte Glockenturm, der im Jahre 1995 restauriert werden konnte.

Rychnov

Farní kostel sv. Bartoloměje

Římskokatolická fara Rychnov u Děčína je doložena od roku 1384, po roce 1621 byla filiální k Verneřicím, v roce 1787 obnovena fara, matriky dochovány od roku 1784. Kostel doložen od roku 1352 a následně vrcholně barokně přestavěn.

Dne 10. 4. 1973 požádal Okresní národní výbor Děčín Ministerstvo kultury ČSR o zrušení památkové ochrany v důsledku špatného stavu. Žádosti bylo vyhověno v srpnu téhož roku a k odstřelu kostela došlo patrně 26. 8. 1975.

Rychnov (Reichen)

Pfarrkirche des Hl. Bartholomäus

Die römisch-katholische Pfarre Rychnov bei Děčín wird seit dem Jahr 1384 belegt, nach 1621 unterlag sie zu Verneřice, im Jahre 1787 wurde die Pfarre erneut, die Kirchenbücher blieben seit 1784 erhalten. Die Kirche wird seit 1352 belegt und im Still des Hochbarocks neu umgestaltet.

Am 10. 4. 1973 bat der Bezirksnationalauschuss Děčín das Kulturministerium der Tschechoslowakischen Republik um die Abnahme des Denkmalschutzes in Folge des schlechten Zustands. Dem Gesuch wurde entsprochen und im August desselben Jahres, wahrscheinlich am 26. 8. 1975, wurde die Kirche abgesprengt.

Valkeřice

Farní kostel sv. Barbory

Římskokatolická fara Valkeřice pochází ze středověku, matriky dochovány od roku 1610. Kostel dokladován k roku 1363. Jeho barokní podoba pocházela z let 1724–1728 od Z. Hofmana. Jednalo se o jednoho z nejvýznamnějších místních stavitelů působících v Čechách i Lužici, jenž kombinoval dynamické prvky s výrazně zklidněným celkovým výrazem. Stavba je jako jedna z mála na severu spojena s činností slavného F. A. Šporka, od čehož se odvíjí i vysoce kvalitní vybavení interiéru se sochařskou výzdobou z okruhu Braunových následovníků. Dne 10. 4. 1973 požádal Okresní národní výbor Děčín Ministerstvo kultury ČSR o zrušení památkové ochrany pro špatný stav, čemuž bylo v srpnu téhož roku vyhověno. Kostel byl odstřelen 11. 7. 1975 a dnes je pozemek využíván pro zemědělské účely.

Valkeřice (Algersdorf)

Pfarrkirche der Hl. Barbara

Das Jahr der Entstehung der römisch katholischen Pfarre Valkeřice ist unbekannt, die Kirchenbücher sind seit 1610 erhalten. Die Kirche ist seit 1363 belegt. Ihre barocke Form stammt aus den Jahren 1724-1728 von Z. Hofman.

Es handelte sich um einen der bekanntesten regionalen Baumeister, der in Böhmen wie auch in der Lausitz wirkte, und der dynamische Elemente mit einem ruhigen Gesamtausdruck kombinierte. Der Bau wird als einer der wenigen in Nordböhmen mit dem Wirken des bekannten Mäzens Graf F. A. Špork verbunden, wovon sich auch die hochwertige Ausstattung des Interieurs mit der bildhauerischen Ausschmückung aus dem Kreis der Nachfolger Brauns ableitet.

Am 10. 4. 1973 bat der Bezirksnationalauschuss Děčín das Kulturministerium der Tschechoslowakischen Republik um die Aufhebung des Denkmalschutzes in Folge des schlechten Zustands, was im August desselben Jahres genehmigt wurde. Die Kirche wurde 11. 7. 1975 gesprengt und heute wird das Grundstück zu landwirtschaftlichen Zwecken genutzt.

VALKEŘICE - KOSTEL PO ODTŘELU 1975

VALKEŘICE - KOSTEL PO ODTŘELU 1975

Verneřice (Wernstadt)

Wallfahrtskirche der Hl. Dreifaltigkeit auf dem Gottesberg

Die römisch katholische Pfarre Verneřice wird seit 1364 erwähnt. Nach 1620 erneut, Kirchenbücher seit 1669 erhalten. Die Filialwallfahrtskirche der Hl. Dreifaltigkeit wurde in den Jahren 1732-1733 am Ort von Wunderheilungen erbaut und stellte eine wichtige Landschaftsdominante dar. Vor Ort waren bis vor kurzem noch bei der Sprengung abgetrennte Steinplastiken aus der Statuengruppe Kristus auf dem Ölberg erhalten. Die ersten schriftlichen Berichte über Überlegungen zur Aufhebung des Denkmalschutzes stammen schon aus dem Jahre 1968. Am 10. 4. 1973 stellte der Bezirksnationalauschuss Děčín wegen dem schlechten Zustand der Kirche einen entsprechenden Antrag bei dem Kulturministerium der Tschechoslowakischen Republik. Dem Gesuch wurde im August desselben Jahres entsprochen, und zwar ohne Rücksicht darauf, dass die fachlichen Organe des Denkmalsamtes nicht einverstanden waren. Die argumentierten mit den hohen Kosten eines Abrisses und führten weiter an: „Wir empfehlen, dass die Objekte wegen ihres Wert und ihrer Wirkung in der Landschaft als Torso erhalten bleiben, für die dasselbe Regime wie für die anderen Denkmäler gilt.“ Nach der Aberkennung des Denkmalschutzes wurden sehr bald die amtlichen Formalitäten erledigt und die Kirche wurde am 16. Januar 1975 gesprengt.

Verneřice

Poutní kostel Nejsvětější Trojice na Božím vrchu

Římskokatolická farnost Verneřice se připomíná od roku 1364, po roce 1620 obnovena, matriky dochovány od roku 1669. Filiální poutní kostel Nejsvětější Trojice byl postaven v letech 1732–1733 na místě zázračných uzdravení a představoval důležitou krajinnou dominantu. Na místě se ještě donedávna dochovaly výbuchem odhozené kamenné sochy ze sousoší Krista na Olivetské hoře.

První písemné zprávy o úvahách na zrušení památkové ochrany jsou již z roku 1968. Dne 10. 4. 1973 o ni požádal Okresní národní výbor Děčín Ministerstvo kultury ČSR pro špatný stav, čemuž bylo v srpnu téhož roku vyhověno, a to i přes nesouhlas odborných orgánů památkové péče. Ty argumentovaly nákladností demolice a dále uvedly: „doporučujeme, aby objekty zůstaly pro jejich hodnotu a výrazné uplatnění v krajině zachovány jako torza, pro něž platí tentýž režim jako pro ostatní památky.“ Po zrušení památkové ochrany byly velmi brzy vyřízeny úřední formality a kostel byl zničen 16. ledna 1975.

Býčkovice

Kostel Povýšení sv. Kříže

Kostel byl vystavěn v letech 1826–1830. Stavitelem empírového trojlodního obdélného kostela se západní hranolovou věží a půlkruhově uzavřeným presbytářem byl Josef Proksch. V roce 1961 se na věži objevily statické poruchy, kvůli kterým byla snížena. Odstřelem části věže došlo k poškození statiky stavby a koncem července 1965 byl zbořen zbytek věže i s kostelem.

Býčkovice (Pitschkowitz)

Kirche zur Erhöhung des heiligen Kreuzes

Die Kirche wurde in den Jahren 1826–1830 erbaut. Baumeister der dreischiffigen Empirebaus mit westlichem Turm und halbkreisförmig geschlossenem Presbyterium war Josef Proksch. Im Jahre 1961 wurden an dem Turm statische Schäden festgestellt, weswegen der obere Teil des Turmes abgetragen wurde. Die teilweise Sprengung des Turmes beschädigte die Statik des ganzen Bauwerks, sodass Ende Juli 1965 der Rest des Turmes zusammen mit der gesamten Kirche abgerissen wurde.

Touchořiny

Kostel sv. Prokopa

Pozdně barokní kostel byl vystavěn roku 1788. V roce 1869 k němu byla dostavěna věž. Jednalo se o jednodílnou stavbu s polygonálním presbytářem, severní sakristií a hranolovou věží v západním průčelí. V roce 1976 bylo započato jednání o dalších osudech kostela. "... Vzhledem k tomu, že kostely v Touchořinách, Mukařově a Dřemčicích neslouží ve skutečnosti pro církevní účely, ale naopak podle shodného zjištění hyzdí vzhled obcí a mohly by být i příčinou úrazu, pokud by do jejich blízkosti přicházeli občané, doporučujeme zvážit možnost postupu, jaký je v těchto případech i jiných okresech, t.j. možnost převodit těchto objektů pro úplatu na ONV. V případě převodění pak by o demolicí žádal a provedl ji vlastník, t.j. ONV. Tímto postupem bychom se vyhnuli složitému jednání s církevními nadřízenými úřady jak výše uvedeno. ..." (Z dopisu Kapitulu konzistoře v Litoměřicích) K odstřelu kostela došlo roku 1980.

Touchořiny (Tauferschien)

Kirche des Hl. Prokop

Die spätbarocke Kirche wurde 1788 erbaut, der Turm kam im Jahre 1869 hinzu. Es handelte sich um einen einschiffigen Bau mit einem polygonalen Presbyterium, einer nördlichen Sakristei und einem Vierkanturm an der westlichen Stirnseite. Im Jahre 1976 begannen die Verhandlungen über das weitere Schicksal der Kirche: "... In Hinblick darauf, dass die Kirchen in Touchořiny, Mukařov und Dřemčice in Wirklichkeit nicht kirchlichen Zwecken dienen, sondern im Gegenteil nach der übereinstimmenden Feststellung das Aussehen der Dörfer verschlechtern und durch ihren Zustand auch Passanten gefährden, empfehlen wir, ein Vorgehen in Erwägung zu ziehen, das in solchen Fällen auch in anderen Bezirken benutzt wird, d. h. Eine Übertragung dieser Objekte an den Bezirksnationalausschuss gegen Bezahlung. In diesem Falle würde dann der Eigentümer, d. h. der Bezirksnationalausschuss, die Demolierung beantragen und auch ausführen. Mit diesem Vorgehen vermeiden wir komplizierte Verhandlungen mit den übergeordneten kirchlichen Behörden wie oben ausgeführt ..." (Aus dem Brief des Kapitulkonsistoriums in Litoměřice) Zur Sprengung der Kirche kam im Jahre 1980.

Role církevních tajemníků

Jedním z nejvýraznějších symbolů potlačených svobod církví a náboženských společností v poúnorovém Československu se staly tzv. Církevní zákony, přijaté na podzim roku 1949. Jednalo se o dva legislativní akty, z nichž jeden zakotvoval úplnou hospodářskou závislost církví na státu a druhý nad nimi zřizoval mimo jiné politický státní dozor v institutu tzv. církevních tajemníků. Šlo o hierarchickou soustavu (na úrovni okresů a krajů) komunikativněmu režimu zcela oddaných byrokratů, vybavených rozsáhlými pravomocemi.

Na další čtyři desetiletí se stali praktickými vykonavateli státní protináboženské politiky. V jejich rukou ležel osud samotných kněží, kterým mohli udělovat, ale hlavně odebírat tzv. státní souhlas k výkonu jejich funkce. Rozhodovali o přeložení nepohodlných duchovních do odlehlých farností. Běhli nad výběrem vhodných adeptů pro studium na Cyrilometodějské hoboševské fakultě v Litoměřicích, sledovali výuku náboženství na základních školách (na přelomu 70. a 80. let byl Severočeský kraj jediným v republice, v němž se náboženství nevyučovalo na žádné škole) atd.

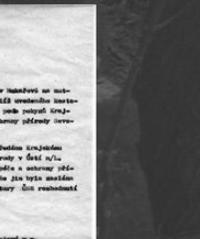
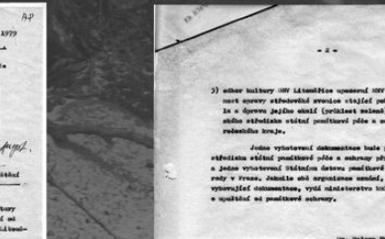
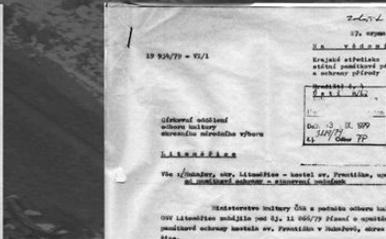
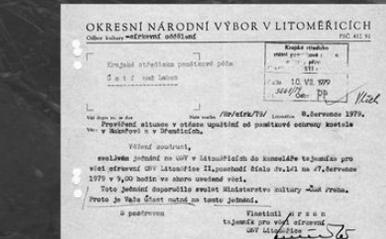
Při likvidaci kostelů měli tajemníci pro věci církevní zcela mimořádné postavení – ke konci každého roku totiž klasifikovali sakrální stavby nacházející se v obvodu jejich působnosti a navrhovali další postup. V případě, že byl kostel ve špatném stavu (do kterého se dostal během desetiletí zcela cizleného nezájmu státu), nebo dokonce „ohrožoval zdraví a životy pracujících“, bylo o jeho osudu v podstatě rozhodnuto. Byť následovalo formální jednání s majitelem (který ovšem kvůli církevním zákonům neměl na opravu peníze), orgány památkové péče (bylo třeba zrušit památkovou ochranu kostela) a místními institucemi (které samozřejmě na záchraně kostelů neměly žádný zájem), končil proces iniciovaný rozhodnutím církevního tajemníka v naprosté většině případy vydáním demoličního výměru a likvidací stavby.

Die Rolle der Kirchensekretäre

Zu dem prägnantesten Symbol der unterdrückten Freiheit der Kirchen und Religionsgemeinschaften in der Tschechoslowakei nach dem kommunistischem Umsturz im Februar 1949 wurden die sogenannten Kirchengesetze, die im Herbst 1949 angenommen wurden. Es handelte sich um zwei legislative Akte – der eine verankerte die totale wirtschaftliche Abhängigkeit der Kirchen vom Staat, der zweite stellte die Kirchen unter anderem unter die staatliche politische Aufsicht der sogenannten Kirchensekretäre.

Es handelte sich um eine Hierarchie (auf Bezirks- und Kreisebene) von Bürokraten, die dem kommunistischen Regime loyal ergebene waren und über weitläufige Kompetenzen verfügten. Für die nächsten vier Jahrzehnte wurden sie zu den praktischen Vollstreckern der staatlichen antireligiösen Politik. In ihren Händen lag das Schicksal der einzelnen Priester, denen sie die sogenannte staatliche Bewilligung verleihen oder ablehnen konnten, die für die Ausübung ihrer Funktion nötig war. Sie entschieden über die Verlegung unbequemer Geistlicher in abgelegene Pfarbezirke. Sie überwachten die Auswahl geeigneter Adepten für das Studium der Theologischen Fakultät des Hl. Kyrill und Method in Litoměřic (Leitmeritz), beobachteten den Religionsunterricht an den Grundschulen (an der Wende der 70er und 80er Jahre war Nordböhmen die einzige Region in der Republik, wo Religion an keiner Schule unterrichtet wurde) usw.

Bei der Liquidierung von Kirchenbauten hatten die Kirchensekretäre eine ganz außergewöhnliche Position – zu Ende jedes Jahres klassifizierten sie nämlich die sakralen Bauwerke, die sich in ihrem Bezirk befanden und schlugen das weitere Vorgehen vor. Falls die Kirche in einem schlechten Zustand war (in der sie im Laufe der Jahrzehnte dank einer gezielten Interessenlosigkeit des Staates geriet) oder gar „die Gesundheit und das Leben der Werktätigen“ bedrohte, war über ihr Schicksal im Grunde entschieden. Obwohl eine formale Verhandlung mit dem Eigentümer folgte (der allerdings dank der Kirchengesetze über keine Geldmittel für die Restaurierung verfügte), mit dem Denkmalamt (den Kirchen musste der Denkmalschutz aberkannt werden) und mit lokalen Institutionen (die natürlich kein Interesse an der Rettung der Kirchen hatten), endete der von dem Kirchensekretär initiierte Prozess in der überwiegenden Zahl der Fälle mit dem Erlass des Abbruchbescheides und der Liquidierung des Bauwerkes.

Lounský případ

Není příliš známo, že Verneřický případ měl být v mnohem větším měřítku zopakován na území okresu Louny. Dne 16. září 1987 se v budově Okresního národního výboru v Lounech uskutečnila schůzka mezi zástupci veřejné správy, litoměřické biskupské konzistoře a orgány památkové péče. Poslední dvě jmenované strany byly zastoupeny jediným delegátem. Pět vysoce postavených funkcionářů z Loun a z Prahy proti nim mělo jasnou převahu. Projednáván byl návrh místního tajemníka pro věci církevní M. Chota, podle něž mělo být v nejbližší době zdemolováno 14 katolických kostelů a kaplí v okrese. Další 18 měla církev přenechat jiným subjektům k „dalšímu využití“.

Výsledkem jednání byla „záchrana“ dvou kostelů (filiálního kostela Neposkvrněného početí Panny Marie v Sífěmi, v němž měla památková péče zřídit lapidárium, a farního kostela Všech svatých v Rané u Loun, který měl být po opravě předán Národnímu technickému muzeu. Další dva kostely získaly „odklad“ (v dohledné době se buď najdou peníze a vhodné využití, nebo bude znovu jednáno o zbourání). Další deset kostelů a kaplí bylo odsouhlaseno k demolicí.

Jednalo se o farní kostely sv. Vavřince v Hořeticích, sv. Bartoloměje v Nečemicích, filiální kostely sv. Michala ve Zlovědicích, sv. Bernarda v Řisutech, Nanebevzetí Panny Marie v Přibenicích, sv. Jakuba St. v Lahovicích, sv. Jiří v Libyni a kaple sv. Štěpána v Chtěbudicích, sv. Jana a Pavla v Oplotech a sv. Václava v Jablonci.

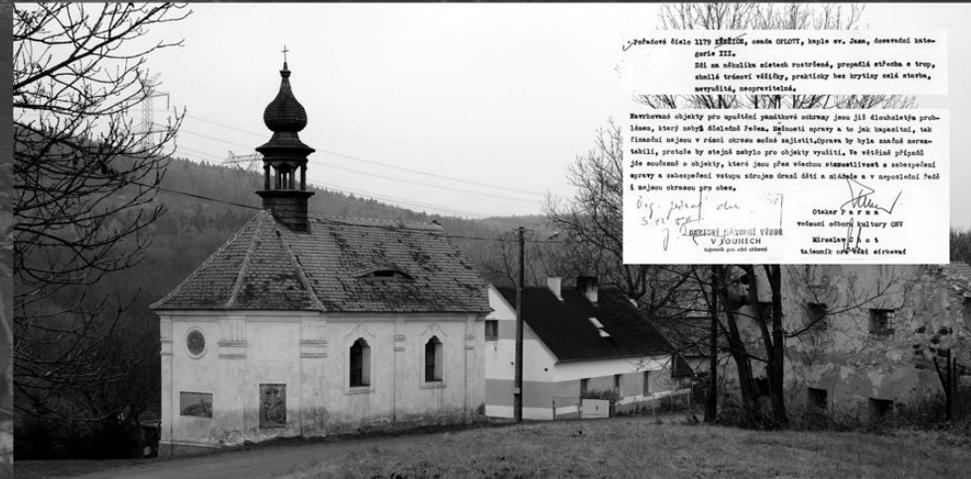
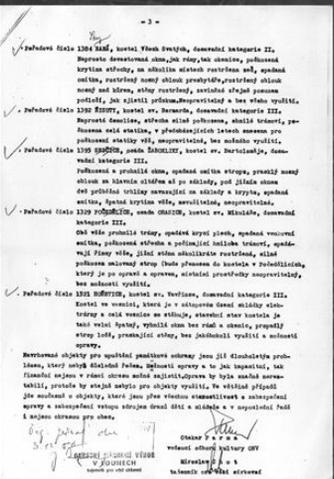
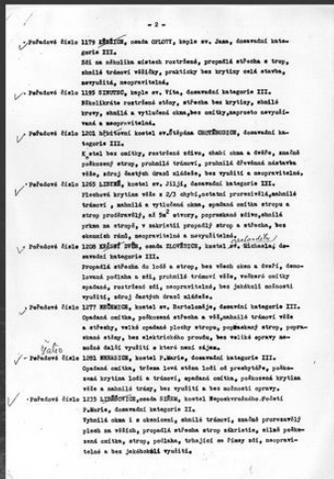
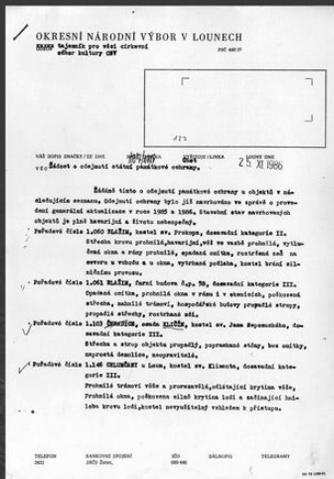
Jen poměrně zdoluhavá procedura zrušení památkové ochrany a „darování“ kostelů ze strany církve místním národním výborem, které se tomu však do značné míry bránily (měly totiž provést demolicí na své náklady, takže pro ně bylo výhodnější nechat kostely pomalu chátrat), oddalovalo realizaci tohoto usnesení až do listopadu 1989, kdy bylo definitivně zrušeno. Chátrání řady z těchto kostelů však bohužel pokračuje dodnes a jejich existence je kriticky ohrožena.

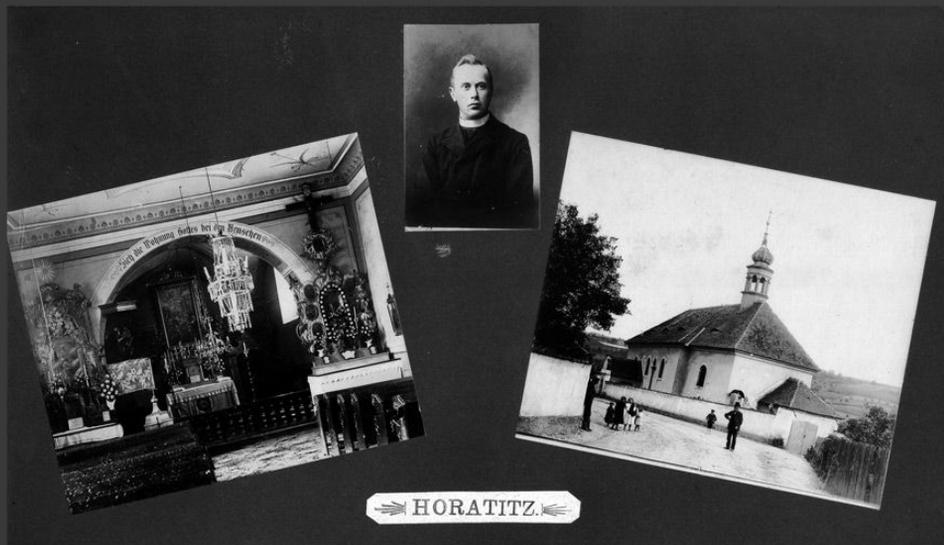
„Fall Louny“ (Laun)

Weitgehend unbekannt ist, dass der Fall Verneřice in einem viel größeren Maßstab auf dem Gebiet des Bezirkes Louny wiederholt werden sollte. Am 16. September 1987 fand im Gebäude des Nationalausschusses im Bezirk Louny ein Treffen zwischen den Vertretern der öffentlichen Verwaltung, des bischöflichen Konsistoriums in Litoměřice und den Organen des Denkmalamtes statt. Die letzten zwei genannten Seiten waren von einem einzelnen Delegierten vertreten. Die fünf hochgestellten Funktionäre aus Louny und Prag hatten damit eine deutliche Übermacht. Besprochen wurde der Vorschlag des hiesigen Kirchensekretärs M. Chota, demzufolge in der unmittelbaren Zukunft 14 katholische Kirchen und Kapellen im Bezirk abgerissen werden sollten. Weitere 18 sollte die Kirche anderen Subjekten „für eine weitere Nutzung“ überlassen. Das Ergebnis der Verhandlung war die „Rettung“ von zwei Kirchen (Filialkirche der Unbefleckten Empfängnis der Jungfrau Maria in Sífem, in der das Denkmalamt ein Lapidarium einrichten sollte sowie die Allerheiligen-Pfarrkirche in Ranná bei Louny, die nach der Rekonstruktion an das Nationale Technische Museum übergeben werden sollte). Weitere zwei Kirchen bekamen einen „Aufschub“ (in absehbarer Zeit finden sich entweder Geldmittel und eine geeignete Nutzung oder es wird wieder über den Abriss verhandelt). Für die weiteren 10 Kirchen und Kapellen wurde die Demolierung beschlossen.

Es handelte sich um die Pfarrkirchen St. Laurentius in Hořetice (Horatitz), St. Bartholomäus in Nečemie (Nečenitz), die Filialkirchen St. Michael in Zlovědice (Lobeditz), St. Bernard in Řisuty (Rissut), die Mariä-Himmelfahrt-Kirche in Přibenice (Přibenz), St. Jakob der Ältere in Lahovice (Labowitz), St. Egidius in Lybíně sowie die Kapellen St. Stephan in Chtěbudice, St. Johann und Paul in Oploty (Oblat) und St. Wenzel in Jablonec (Gablonz).

Nur die relativ langwierige Prozedur der Aufhebung des Denkmalschutzes und die „Schenkung“ der Kirchenbauten durch der Kirche an die örtlichen Nationalausschüsse, die dies aber zu verhindern suchten (sie sollten nämlich die Demolierungen auf eigene Kosten vollführen, weswegen für sie der langsame Verfall der Kirchen günstiger war), verzögerten die Realisierung dieses Beschlusses bis zum November 1989, als er endgültig aufgehoben wurde. Der Verfall einer ganzen Reihe von diesen Kirchenbauten schreitet leider bis heute weiter fort und ihre Existenz ist kritisch bedroht.

HORATITZ

2011

Kostely v okrese Louny, určené v roce 1987 k demolicí

Ani státoprávní změny po listopadu 1989 neznamenal automaticky záchranu a rekonstrukci kostelů, odsouzených k demolicí v roce 1987.

Hořetice

Farní kostel sv. Vavřince

Plebánie již před rokem 1384. Farnost nově ustanovena v roce 1858. Matriky vedeny od roku 1656. Kostel je původně gotický, s barokní přestavbou z roku 1689. Ještě v letech 1970–1971 byl za přispění litoměřického biskupa Štěpána kardinála Trochty opraven. V polovině 80. let však bylo rozhodnuto, že celá obec Hořetice bude vystěhována, zbourána, a na jejím místě vznikne odkaliště popílku elektrárny Tušimice. Kostel byl vyklizen a interiér přestěhován do depozitáře kostela v Liběšicích u Žatce. V současné době je hořetický kostel jednou z nejvíce zdevastovaných památek v okrese Louny a hrozí zřícením.

Zlovědice

Filiální kostel sv. Michaela archanděla (farnost Veliká Ves)

Kostel postavený v roce 1750. Pozdně barokní kostel se stal výraznou dominantou obce. Již v roce 1976 byl kostel ve velmi špatném stavu. V zimě toho roku se zřítíla část střechy. Uvažovalo se o tom, že by mohl být pronajat jako skladiště, což by jej „zachránilo“ od nevyhnutelného konce. Z toho však nakonec sešlo: „Pokud byste byl ochoten [...] zlikvidovat co se dá pro palivo nebo jiné použití ještě zachránit, byl bych moc rád.“ – napsal hospodář litoměřické konsistoře administrátorovi farnosti P. Josefu Petruchovi. Dnes kostel sice stojí, je však již jen pomalu se rozpadající troskou.

Zlovědice (Lobeditz)

Filialkirche St. Michael Erzengel (Pfarrbezirk Veliká Ves)

Kirche erbaut 1750. Die spätbarocke Kirche war eine ausdrucksvolle Dominante des Dorfes. Bereits 1976 war die Kirche in einem sehr schlechten Zustand. Im Winter dieses Jahres stürzte ein Teil des Daches ein. Man erwägte, die Kirche als Lagerraum zu vermieten, was die Kirche vor dem unausweichlichen Ende „retten“ sollte. Das schlug aber schließlich fehl: „Wenn Sie bereit wären [...] alles, was noch möglich ist, als Brennmaterial oder für eine andere Nutzung zu retten, wäre ich sehr froh“, schrieb der Geschäftsführer des leitmeritzer Konsistoriums an den Verwalter des Pfarrbezirkes P. Josef Petruch. Die Kirche steht heute noch, allerdings nur noch als im Verfall befindliche Ruine.

Auch die staatsrechtlichen Veränderungen im November 1989 bedeuteten keine automatische Rettung und Rekonstruierung der Kirchen, die 1987 zum Abbruch bestimmt worden waren.

Hořetice (Horatitz)

Pfarrkirche St. Laurentius

Plebanie schon seit 1384. Pfarrbezirk neu errichtet 1858. Kirchenbücher geführt seit 1656. Die Kirche ist ursprünglich gotisch, mit einem Umbau im Barockstil vom 1689. Noch 1970–1971 wurde sie mit Hilfe des leitmeritzer Bischofs Štěpán Kardinal Trochta renoviert. Mitte der 80er Jahre wurde jedoch entschieden, dass das ganze Dorf Hořetice ausgesiedelt und abgebaut wird und auf dem Gelände eine Aschedeponie des Kraftwerks Tušimice entsteht. Die Kirche wurde ausgeräumt und das Interieur in das Depositorium der Kirche in Liběšice bei Žatce umgesetzt. Heute ist die Kirche in Hořetice ein der am stärksten beschädigten Baudenkmäler im Bezirk Louny; es droht der Einsturz.

2011

Kostely v okrese Louny, určené v roce 1987 k demolici

Řisuty

Filiální kostel sv. Bernarda (farnost Měrunice)

Původně gotický kostel byl počátkem 18. století barokně přestavěn. Špatný stav střechy byl konstatován již nedlouho po odsunu původního německého obyvatelstva – při biskupské vizitaci v dubnu 1948. Od té doby už kostel zřejmě jen chátrá. Návrhu na demolici předcházelo stržení střechy věže, proto, že „ohrožovala své okolí“. Ves se do dnešních dnů nepodařilo zcela dosídlit (v současné době zde žije jen třetina obyvatel oproti roku 1890) a kostel je již jen pouhou ruinou.

2011

2011

Řisuty (Rissut)

Filialkirche St. Bernhard (Pfarrbezirk Měrunice)

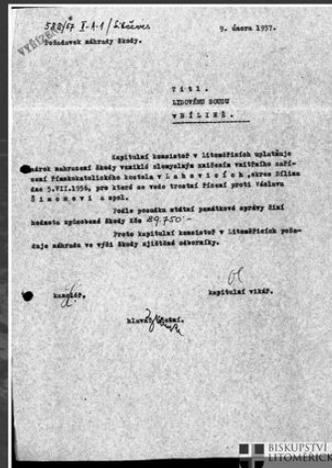
Die ursprünglich gotische Kirche wurde Anfang des 18. Jahrhunderts im Barockstil umgebaut. Ein schlechter Zustand des Dachs wurde bereits kurz nach der Aussiedlung der ursprünglichen deutschen Bevölkerung festgestellt – während der bischöflichen Visite im April 1948. Seit dieser Zeit wurde der Verfall offenbar nicht mehr aufgehalten. Den Plänen zum Abbruch ging der Abriss des Turmdachs voraus, weil dieses „die Umgebung bedrohte“. Es gelang bis heute nicht, das Dorf vollständig wiederzubesiedeln (heute lebt hier im Vergleich mit 1890 nur ein Drittel der Bevölkerung) und die Kirche ist nur eine Ruine.

Lahovice

Filiální kostel sv. Jakuba staršího (farnost Libčeves)

Poutní kostel byl postaven v roce 1670, na místě, kde vyvěrá léčivý pramen. Přestavěn roku 1753. Jednalo se o členitý areál, malebně zasazený do krajiny.

Již v roce 1948 konstatovala litoměřická konzistoř ohrožení statiky stavby. V roce 1956 byl vnitřek kostela zcela zdemolován vandaly – ti vnikli do kostela oknem a sekýrami rozštípli veškerý barokní mobiliář. Náhrada škody uplatněná proti pachateli Václavu Šimonovi (nar. 1934) a jeho šesti spolupachatelům představovala 89.750,- tehdejších korun (průměrný měsíční plat představoval zhruba 1000 korun). Úhrada škody byla od pachatelů vymáhána až do jara 1972. Po vandalech byla pouze zasklena okna, bohoslužby již v kostele nebyly nikdy konány. V roce 1980 byl dokonce pronajat soukromníky k rekreačním účelům (!). Koncem 80. let bylo rozhodnuto postavit na místě kostela vodojem. K jeho výstavbě, naplánované na rok 1990, již nedošlo. Poutní kostel však stále chátrá...

Lahovice (Labowitz)

Filialkirche St. Jakob des Älteren (Pfarrbezirk Libčeves)

Die Wallfahrtskirche wurde 1670 auf der Stelle einer Heilquelle erbaut. Umgebaut 1753. Es handelte sich um ein gegliedertes Gelände, das sich malerisch in die Landschaft einfügte. Schon 1948 stellte das leitmeritzer Konsistorium die Bedrohung der Statik des Bauwerks fest. Im Jahre 1956 wurde das Interieur der Kirche durch Vandalismus komplett vernichtet – die Täter waren durch ein Fenster in die Kirche eingedrungen und hatten mit Beilen das ganze barocke Mobiliar zerstört. Die Schadenersatzforderung, die gegen den Täter Václav Šimon (geb. 1934) und seine sechs Mittäter erhoben wurde, betrug 89.750 damaliger Kronen (ein durchschnittliches Monatsgehalt lag damals bei etwa 1000 Kronen). Der Schadenersatz wurde von den Tätern bis zum Frühling 1972 eingehoben. Nach den vandalistischen Zerstörungen wurden nur die Fenster verglast. Gottesdienste fanden in der Kirche nie mehr statt. Im Jahre 1980 wurde die Kirche sogar einer Privatperson zu Erholungszwecken vermietet (!). Ende der 80er Jahre wurde entschieden, an der Stelle der Kirche ein Wasserrückhaltebecken zu erbauen. Zu dem für das Jahr 1990 geplanten Bau kam es schließlich nicht. Die Wallfahrtskirche verfällt jedoch weiterhin...

Zničené synagogy severních Čech

Samostatnou kapitolou tématu zničených sakrálních památek severních Čech jsou synagogy. Severní Čechy byly centrem mnoha významných židovských náboženských obcí, za všechny jmenujme Teplice, Ústí nad Labem, Litoměřice, Chomutov...

Některá tradiční centra židovské komunity byla oslabena migrací již během 1. poloviny 20. století a některé synagogy tak byly zbořeny ještě před rokem 1938. Události let 1938–1945 ovšem zcela zásadně zasáhly do života židovské komunity a většina náboženských obcí prakticky zanikla v důsledku tragédie holocaustu. Mnoho synagog bylo vypáleno a zbořeno již v letech 1938–1939. Po druhé světové válce pak synagogy z velké části ztratily své někdejší využití. Také jich se pak následně týkal smutný osud postupného chátrání, spojený navíc se všemi osudy vysídleného a znovu osídlovaného regionu. A tak byly bořeny z důvodu chátrání a špatného stavu – postihl je stejný osud jako většinu zmizelých sakrálních památek severočeského regionu. V období komunistického režimu tak zanikl stejný počet synagog jako za nacistické okupace. Když nahlédneme do seznamu zničených a zmizelých synagog ve 20. století, najdeme v severních Čechách mnoho míst. Uvádíme zde příklady některých z nich, včetně jejich smutných osudů: Hofenec – zbořena po 1. světové válce, Údlice – zbořena po roce 1920, Široké Třebčice – zbořena po 1935, Chomutov – vypálena 1938 a následně zbořena, Kadaň – vypálena nacisty a zbořena, Most – vypálena nacisty a později zbořena, Lovosice – zbořena nacisty, Teplice – nová synagoga vypálena 1939 a zbořena, stará synagoga zbořena po 1945, Litoměřice – zničena bombardováním 1945, Mašfov – zbořena po 1948, Podbořanský Rohozec – zbořena 1956, Sobědruhy – zbořena před 1958, Postoloprty – zbořena 1980, Radouň – zbořena 1980, Libochovice – zbořena 1985.

Tématu synagog se bude věnovat samostatný výstavní projekt v roce 2012.

Die vernichteten Synagogen Nordböhmens

Ein eigenes Kapitel der vernichteten sakralen Denkmäler in Nordböhmen bilden die Synagogen. Nordböhmen war das Zentrum von vielen bedeutenden jüdischen Kultusgemeinden, stellvertretend für alle seinen Teplice, Ústí nad Labem, Litoměřice oder Chomutov genannt...

Einige traditionsreiche Zentren des jüdischen Lebens waren wegen Migration schon im Laufe der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts geschwächt und einige Synagogen wurden deshalb schon vor dem Jahre 1938 abgerissen. Die Ereignisse der Jahre 1938–1945 bedeuteten einen grundsätzlichen Eingriff in das Leben der jüdischen Kommunität und die Mehrheit der jüdischen Kultusgemeinden ging als Folge der Holocaust-Tragödie zugrunde. Viele Synagogen wurden bereits in den Jahren 1938–1939 in Brand gesteckt und zerstört. Nach dem Zweiten Weltkrieg verloren die Synagogen zum großen Teil ihre ehemalige Nutzung. Auch sie betraf dann das traurige Schicksal des allmählichen Verfalls, noch dazu verbunden mit dem allgemeinen Schicksal der ausgesiedelten und wiedebesiedelten Region. Und so wurden die Synagogen wegen Verfall und Baufähigkeit abgerissen – sie erlitten das gleiche Schicksal wie die Mehrheit der verschwundenen sakralen Denkmäler der nordböhmisches Region. Während des kommunistischen Regimes ging so die gleiche Anzahl an Synagogen zugrunde wie zur Zeit der nazistischen Okkupation.

Wenn man in die Liste der im 20. Jahrhundert vernichteten und verschwundenen Synagogen einseht, findet man viele Orte in Nordböhmen. Wir führen hier einige Beispiele an, die traurigen Schicksale mit eingeschlossen: Hofenec (Hofenz) – abgerissen nach dem Ersten Weltkrieg, Údlice (Eidlitz) – abgerissen nach 1920, Široké Třebčice (Weitentfebetisch) – abgerissen nach 1935, Chomutov (Komotau) – niedergebrannt 1938 und nachfolgend zerstört, Kadaň (Kaaden) – von Nazis niedergebrannt und zerstört, Most (Brüx) – von Nazis niedergebrannt, später zerstört, Lovosice (Lobositz) – von den Nazis zerstört, Teplice (Teplitz) – neue Synagoge ausgebrannt 1939 und zerstört, alte Synagoge nach 1945 zerstört, Litoměřice (Leitmeritz) – zerstört durch Bombardierung 1945, Mašfov (Maschau) – zerstört nach 1948, Podbořanský Rohozec (Teutschenrust) – zerstört 1956, Sobědruhy (Soborten) – zerstört vor 1958, Postoloprty (Postelberg) – niedergerissen 1980, Radouň (Radaun) – niedergerissen 1980, Libochovice (Libochowitz) – niedergerissen 1985.

Situace po roce 1989

Společenská změna konce roku 1989 změnila také dosavadní přístup k památkám. Problém postupně chátrajících kostelů se ovšem nezměnil (a nemění) k lepšímu ze dne na den. Důsledky dlouhých desetiletí nelze napravit v jediném okamžiku. Navíc se i 90. léta 20. století nesla mnohem více ve znamení ekonomických priorit, nežli záchrany památek. Přesto se podařilo anulovat nejhorší rozhodnutí církevních tajemníků z konce 80. let, daří se postupně rekultivace krajiny v některých lokalitách mostecké pánve a stát i další územněsprávní celky přišly s programy regenerace památek, záchrany architektonického dědictví apod. Zásadní roli přitom sehrává odborná organizace státní památkové péče, od roku 2003 nazývaná Národní památkový ústav. Všechny tyto aktivity však rozhodně nestačily zastavit postupující devastaci některých konkrétních kostelů. Na mnoha místech tak postupně přebírala iniciativu i občanská sdružení a nejrůznější nadace, jimž nebyl (a není) lhostejný osud krajiny a míst tohoto regionu.

Pro celou situaci bylo též důležité veřejné upozornění na tento obrovský problém. Za zmínku stojí zejména období počátku 90. let a např. publikační aktivita dr. Miloše Sládka. V posledních letech též systematické zadávání diplomových prací Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně. Dochází tak k postupnému zpracovávání a otevírání celé problematiky.

Celkové situaci sakrálních památek po roce 1989 jistě neprospívá ani dlouhodobě nevyjasněný vztah církve a státu, pokud jde o restituční vyrovnání. To se logicky bezprostředně týká i osudů jednotlivých památek a možnosti rekonstrukce se smysluplným využitím. Je jisté, že většina chátrajících sakrálních památek se jen velmi těžko vrátí ke svému původnímu využití. Přesto by bylo neodpuštělné pokračovat v ignorování osudu a záchrany těchto staveb i více než dvacet let po roce 1989.

Die Situation nach 1989

Der gesellschaftliche Wandel des Jahres 1989 veränderte auch die bisherige Einstellung zu den Denkmälern. Das Problem der allmählich verfallenden Kirchen änderte (und ändert) sich jedoch nicht von einem Tag auf den anderen zum Besseren. Die Folgen der langen Jahrzehnte lassen sich nicht in einem Augenblick wiedergutmachen. Überdies verliefen die 90er Jahre eher im Zeichen der ökonomischen Prioritäten als der Rettung der Denkmäler. Trotzdem gelang es, die schlimmsten Entscheidungen der Kirchensekretäre vom Ende der 80er Jahre zu widerrufen, in Teilen des Nordböhmisches Beckens gelingt die allmähliche Rekultivierung der Landschaft und der Staat wie auch andere Regionalverwaltungen stellten Programme auf zur Erneuerung der Denkmäler, zur Rettung des architektonischen Erbes u.ä. Eine grundsätzliche Rolle spielt dabei die fachliche Organisation der staatlichen Denkmalpflege, die seit 2003 den Namen Nationales Institut für Denkmalpflege trägt. Alle diese Aktivitäten reichen aber nicht aus, um den fortschreitenden Verfall einiger konkreter Kirchen aufzuhalten. An vielen Stellen übernahmen so auch Bürgervereinigungen und verschiedenste Stiftungen die Initiative, denen das Schicksal der Landschaft und der Orte in dieser Region nicht gleichgültig war (und ist). Für die ganze Situation war auch der öffentliche Hinweis darauf wichtig. Eine Erwähnung verdient vor allem der Zeitraum zu Beginn der 90er Jahre und hier etwa die publizistische Tätigkeit von Miloš Sládek, sowie in den letzten Jahren auch die systematische Vergabe von Diplomarbeiten an der Philosophischen Fakultät der Jan-Evangelista-Purkyně-Universität in Ústí nad Labem. So kommt es zu einer fortschreitenden Aufarbeitung der Problematik.

Der gesamten Situation der sakralen Denkmäler kommt sicher auch nicht das langfristig ungeklärte Verhältnis zwischen der Kirche und dem Staat bezüglich des Restitutionsausgleichs zugute. Dadurch sind unmittelbar auch die Schicksale der einzelnen Denkmäler und die Möglichkeiten der Rekonstruktion mit einer sinnvollen Nutzung betroffen. Es ist sicher, dass die Mehrheit der verfallenen sakralen Bauwerken wohl kaum wieder ihrer ursprünglichen Bestimmung zugeführt werden kann. Trotzdem wäre es verantwortungslos, mehr als 20 Jahre nach 1989 die Fragen nach dem Schicksal und einer möglichen Rettung dieser Bauten auch weiterhin zu ignorieren.

Jílové

Lenešice

Bílý Kostelec

Prachová

... na závěr

Provedli jsme vás smutně poznamenanou krajinou severních Čech. Krajinou, která mnoho ztratila a mnohé ještě ztratit může. Ve 20. století bylo zásahem především komunistické diktatury učiněno mnoho pro to, aby se z ní ztratily nejen kostely, ale především její paměť.

Ani naše aktuální ohlédnutí přítom není zakotveno v době, která by přála záchraně zbylých památek nějakým mimořádným způsobem. Chtěli jsme proto jednak upozornit na velké a pozapomenuté téma naší minulosti, ale zároveň klást otázku po našem současném svědomí, naší paměti. A především se ptát na to, co jsme ochotni udělat, abychom za další desetiletí nenašli tuto krajinu zase o něco prázdnější...

Miroslav Holub

Z cestopisu Abigdora Kára

Zem ta
poznávaná jest
množstvím křížků a křížů
na rozcestích
a podle cest
sněhu a deště,
v zákoutích lesů
a myslí
a měst.

Na mnoha visí
Ježíš Kristus.
Mnoho je prázdných
ještě.

... zum Abschluss

Wir begleiteten Sie durch die stigmatisierte Landschaft Nordböhmens. Eine Landschaft, die vieles verloren hat und noch vieles verlieren kann. Im 20. Jahrhundert wurde durch Eingriffe vor allem seitens der kommunistischen Diktatur vieles dafür getan, dass aus der Landschaft nicht nur die Kirchen verschwinden, sondern vor allem das Gedächtnis. Doch auch unser aktueller Rückblick ist nicht in einer Zeit verankert, die der Rettung der restlichen Denkmäler in außergewöhnlicher Weise zugeneigt wäre. Wir wollten deswegen einerseits auf das große, teils vergessene Thema unserer Vergangenheit aufmerksam machen, aber dabei auch die Frage nach unserem gegenwärtigen Gewissen und unserem Gedächtnis stellen. Und vor allem danach fragen, was wir zu tun bereit sind, damit wir nach dem Ablauf weiterer Jahre diese Landschaft nicht wieder ein Stück leerer vorfinden...

Miroslav Holub

Aus dem Reisebericht von Abigdor Kara

Das Land
ist stigmatisiert
von der Vielzahl der Kreuze
an den Wegscheidungen
und entlang der Pfade
in Schnee und Regen,
in den Winkeln der Wälder
und der Sinne
und der Städte.

Auf vielen hängt
Jesus Kristus.
Viele sind leer
noch.

Radovesice 1983

Výstavu připravilo:
Společnost pro obnovu památek Úštěcka, občanské sdružení

Na výstavě spolupracovali:

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, NPÚ ú. p., NPÚ ú.o.p. Ústí nad Labem a NPÚ ú.o.p. Liberec, Biskupství litoměřické, Oblastní muzeum v Chomutově, Regionální muzeum v Teplicích, Oblastní muzeum v Mostě, Freudeskreis Fulda-Leitmeritz/Litoměřice e.V., Společnost pro výzkum dřevěných kostelů a zvonice

Partneři výstavy:

Ministerstvo kultury ČR
Biskupství litoměřické
Česko-německý fond budoucnosti
Národní knihovna
Ústecký kraj
město Úštěk
MAS České středohoří
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Národní památkový ústav ústřední pracoviště,
Národní památkový ústav ú.o.p. Ústí nad Labem
Národní památkový ústav ú.o.p. Liberec
TONDACH Česká republika s.r.o.

Záštitu nad výstavou přijali:

Mons. Dominik Duka OP, arcibiskup pražský
MUDr. Jiří Besser, ministr kultury ČR

Výstavu připravili:

Autorský tým: Michal Stehlik (kurátor výstavy, texty panelů), Tomáš Hlaváček (současné fotografie, film), Jiří Plachý (texty panelů), Karel Kuča (mapa, redakce textů, současné fotografie, podklady), Petr Macek (kunsthistorická redakce)
Organizační tým: Tomáš Hlaváček (podklady, organizace), Barbora Větrovská (koordinátor projektu, podklady), Kamila Hlaváčková (organizace), Marie Funke (česko-německý koordinátor), Kateřina Mitasová (organizace), Kateřina Slušná (právní spolupráce)
Pracovní tým: Martin Barus (podklady), Eva Hovorková (podklady), Michaela Hrubá (podklady), Petr Hrubý (podklady), Michal Valenčík (podklady), Martin Ouhrabka (podklady)
Grafika a výroba: Petra Voráčková - DIGRS, Litoměřice
Překlady: Pavla Plachá
Jazyková redakce: Thomas Kirschner, Lucie Stehlíková
Archivní a ostatní fotografické a filmové podklady:
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Společnost pro obnovu památek Úštěcka, občanské sdružení,
Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, NPÚ ústřední pracoviště Praha, NPÚ ú.o.p. Ústí nad Labem a NPÚ ú.o.p. Liberec, Biskupství litoměřické, Oblastní muzeum v Chomutově, Oblastní muzeum v Děčíně, Regionální muzeum v Teplicích, Oblastní muzeum v Mostě, Oblastní muzeum v Litoměřicích, Státní oblastní archiv Litoměřice, Muzeum města Ústí nad Labem, Oblastní muzeum v Lounech, Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani, Státní okresní archiv Louny, Freudeskreis Fulda-Leitmeritz/Litoměřice e.V., Krátký film Praha, a.s. soukromé archivy: Markéta Prontekerová, Jana Břečková, Richard Čepek, Martin Frouz
Zvláštní poděkování: P. Milan Frank, P. Bruno Rosel